A. Hebr.
692.

לְגַדְיָא · דְּזַבִּן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא ·
וְאָתָא נוּרָא וְשָׂרַף לְחוּטְרָא · דְּהִכָּה לְכַלְבָּא · דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא
דְּאָכַל לְגַדְיָא · דְּזַבִּן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא מַיָּא · וְכָבָה לְנוּרָא · דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא · דְּהִכָּה
לְכַלְבָּא · דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא · דְּאָכַל לְגַדְיָא · דְּזַבִּן אַבָּא
בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא תּוֹרָא · וְשָׁתָא לְמַיָּא · דְּכָבָה לְנוּרָא · דְּשָׂרַף
לְחוּטְרָא · דְּהִכָּה לְכַלְבָּא · דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא · דְּאָכַל
לְגַדְיָא · דְּזַבִּן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא הַשּׁוֹחֵט · וְשָׁחַט לְתוֹרָא · דְּשָׁתָא לְמַיָּא · דְּכָבָה
לְנוּרָא · דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא · דְּהִכָּה לְכַלְבָּא · דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא
דְּאָכַל לְגַדְיָא · דְּזַבִּן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת · וְשָׁחַט לְשׁוֹחֵט · דְּשָׁחַט לְתוֹרָא ·
דְּשָׁתָא לְמַיָּא · דְּכָבָה לְנוּרָא · דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא · דְּהִכָּה
לְכַלְבָּא · דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא · דְּאָכַל לְגַדְיָא · דְּזַבִּן אַבָּא
בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא · וְשָׁחַט לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת · דְּשָׁחַט
לְשׁוֹחֵט · דְּשָׁחַט לְתוֹרָא · דְּשָׁתָא לְמַיָּא · דְּכָבָה לְנוּרָא ·
דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא · דְּהִכָּה לְכַלְבָּא · דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא · דְּאָכַל
לְגַדְיָא · דְּזַבִּן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

לחר ל' כוסות לינו רשאי לשתות שלשים, וה"ה מי שיטול טהעע וקחפפע לית לן בה.

כשהולך לישן קורא פ' שמע בלבד וברכת המפיל,
בידך אפקיד רוחי, ותו לא צריך.

כּוֹכְבַיָּא · עֲשָׂרָה דִּבְרַיָּא · תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה · שְׁמוֹנָה
יְמֵי מִילָה · שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבְּתָא · שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה ·
חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה · אַרְבַּע אִמָּהוֹת · שְׁלֹשָׁה אָבוֹת ·
שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית · אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ ׃

שְׁנַיִם עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ · שְׁנַיִם עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ · שְׁנַיִם עָשָׂר
שִׁבְטַיָּא · אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא · עֲשָׂרָה דִּבְרַיָּא · תִּשְׁעָה
יַרְחֵי לֵידָה · שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה · שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבְּתָא · שִׁשָּׁה
סִדְרֵי מִשְׁנָה · חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה · אַרְבַּע אִמָּהוֹת · שְׁלֹשָׁה
אָבוֹת · שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית · אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ ׃

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ · שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ · שְׁלֹשָׁה
עָשָׂר מִדַּיָּא · שְׁנַיִם עָשָׂר שִׁבְטַיָּא · אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא ·
עֲשָׂרָה דִּבְרַיָּא · תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה · שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה ·
שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבְּתָא · שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה · חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי
תוֹרָה · אַרְבַּע אִמָּהוֹת · שְׁלֹשָׁה אָבוֹת · שְׁנֵי לֻחוֹת
הַבְּרִית · אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ ׃

חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא דְּזַבִּן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא ׃

וַאֲתָא שׁוּנְרָא · וְאָכַל לְגַדְיָא · דְּזַבִּן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי ·
חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא ׃

וַאֲתָא כַלְבָּא וְנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא · דְּאָכַל לְגַדְיָא · דְּזַבִּן
אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא ׃

וַאֲתָא חוּטְרָא · וְהִכָּה לְכַלְבָּא · דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא · דְּאָכַל

תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת
הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. שִׁשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה.
חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת.
שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבְּתָא.
שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע
אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד
אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה.
שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבְּתָא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי
תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית.
אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה.
שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבְּתָא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה.
חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת.
שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה
יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבְּתָא. שִׁשָּׁה
סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה
אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אַחַד עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. אַחַד עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. אַחַד עָשָׂר

יְבֻנֶּה יְבֻנֶּה בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב: קָדוֹשׁ הוּא רַחוּם הוּא
שַׁדַּי הוּא תַּקִּיף הוּא יְבָנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה
בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב יְבֻנֶּה יְבֻנֶּה בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב:

דיס לוייט כאָס פֿאָגט מען מן ספירת עומר.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל סְפִירַת הָעֹמֶר:
הַיּוֹם יוֹם אֶחָד לָעֹמֶר:
יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה
בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ:

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ. שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד
אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת.
שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה
אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי

ווען מען גמָטט כון בוים דיין טעמפֿל שירה, מוזמָטיר חונד מוזמָבחַוד מין חונגערן טַגן שירה יַ שירה כון בוים כון בוים דיין טעמפֿעל שירה. קמָניגליכער גמָטט. רייכער גמָטט. שמָנער גמָטט. תרויטער גמָטט כון בוים דיין טעמפֿעל שירה, מוזמָטיר חונד מוזמָבחַוד מין חונגערן טַגן שירה, יַ שירה כון בוים כון בוים כון בוים דיין טעמפֿעל שירה.

דום ביסט גמָטט חונד קייכער מעהר כון בוים דיין טעמפֿעל שירה, מוזמָטיר חונד מוזמָבחַוד מין חונגערן טַגן שירה, יַ שירה כון בוים כון בוים דיין טעמפֿעל שירה.

לחר גמר הסדר כוהגים מנהג לומר עוד פיוטים אלה.

אַדִּיר הוּא, יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב, בִּמְהֵרָה, בִּמְהֵרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב, יְבְנֶה, יְבְנֶה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב: בָּחוּר הוּא יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב, בִּמְהֵרָה, בִּמְהֵרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב, יְבְנֶה, יְבְנֶה, בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב: גָּדוֹל הוּא, דָּגוּל הוּא, יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב, בִּמְהֵרָה, בִּמְהֵרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב, יְבְנֶה, יְבְנֶה, בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב: הָדוּר הוּא, וָתִיק הוּא, זַכַּאי הוּא, חָסִיד הוּא, יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב, בִּמְהֵרָה, בִּמְהֵרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב, יְבְנֶה, יְבְנֶה, בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב: טָהוֹר הוּא, יָחִיד הוּא, כַּבִּיר הוּא, לָמוּד הוּא, מֶלֶךְ הוּא, נָאוֹר הוּא, סַגִּיב הוּא, עָזּוּז הוּא, פּוֹדֶה הוּא, צַדִּיק הוּא, יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב, בִּמְהֵרָה, בִּמְהֵרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב.

---

[1] מ֫ען מ֫אכט טיגער גמ֫טט כן בוים דיין טעפעל שירה[2], מ֫ען מ֫טשיר חונד מ֫ען מ֫בחַלד מין חונגערן טַגען שירה, יַ שירה כן בוים כן בוים דיין טעפעל שירה. בַּרמהערליגער גמ֫טט כן בוים דיין טעפעל שירה, מ֫ען מ֫טשיר חונד מ֫ען מ֫בחַלד מין חונגערן טַגען שירה, יַ שירה כן בוים כן בוים דיין טעפל שירה. גרמ֫סער גמ֫טט. דעמוטהפ֫מ֫ען גמ֫טט כן בוים דיין טעפעל שירה מ֫ען מ֫טשיר חונד מ֫ען מ֫בחַלד מין חונגערן טַגען שירה יַ שירה כן בוים כן בוים דיין טעפל שירה. הַהער גמ֫טט. וחַהרהחַפ֫טיגער גמ֫טט. זיסר גמ֫טט. קן פ֫מ֫ען גמ֫טט כן בוים דיין טעפעל שירה מ֫ען מ֫טשיר חונד מ֫ען מ֫בחַלד מין חונגערן טַגען שירה יַ שירה כן בוים כן בוים דיין טעפל שירה. טוגענדפ֫מ֫ען גמ֫טט. יהיטער גמ֫טט. כרחַפ֫טפ֫מ֫ען גמ֫טט. לעבענדיגער גמ֫טט. מ֫חַכטיגער גמ֫טט. כחַהחַפ֫טיגער גמ֫טט. סחַכפ֫טחיטהיגער גמ֫טט. עוויגער גמ֫טט. פ֫ורכטבחַרער גמ֫טט.

---

[1]) חַ דיעזע פ֫ערחַלטעטע דייטטע ווערד, חַז מיבערזעטצונג פ֫מ֫ן אדיר הוא, פ֫מ֫ן פ֫יעלען מעמי הַחרן גערן זען גענוקגען ווירד, זען החַבע חיך עז, לור פ֫ערוויידונג מ֫ען מ֫רגערניס, גחַכן בייחבעהחַלטען.

[2]) דחַז וועמ֫רט בקרוב חונד במהרה, דחַז הייסט: בחַלד, געטווינד, הורטיג נחַגסטענס: חד"ג, פ֫ינדען ווי מין חַלטדייטען ביבעלן דורך מ֫דער schiere מיבערזעטצט.

לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ
הַמַּמְלָכָה: כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה:

לַשָּׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

ווערן געזאגט פון אלע וואס מברכין ברכה לאחרונה.

מען טרינקט דאס רויט פון פיר כוס מיט געזעהנט, חונד זאגט נאכהער דיזעז.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן
וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ
וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ. רַחֵם
יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ. וְעַל צִיּוֹן
מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וְעַל מִזְבַּחֲךָ. וְעַל הֵיכָלֶךָ. וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם
עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ. וְשַׂמְּחֵנוּ בָהּ.
וְנֹאכַל מִפִּרְיָהּ. וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ. וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה
וּבְטָהֳרָה ורצה והחליצנו ביום השבת הזה וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג
הַמַּצּוֹת הַזֶּה. כִּי אַתָּה יְיָ טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל. וְנוֹדֶה לְךָ עַל
הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן:

נִרְצָה כי כבר רצה האלהים את מעשיך.

חֲסַל סִדּוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ. כְּכָל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ:
כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסַדֵּר אוֹתוֹ. כֵּן נִזְכֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ:
זָךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה. קוֹמֵם קָהָל מִי מָנָה:
קָרֵב נָהֵל נִטְעֵי בַנָּה. פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה:

לוֹ • לְךָ וּלְךָ • לְךָ בִּי לְךָ • לְךָ אַף לְךָ • לְךָ יְיָ
הַמַּמְלָכָה: כִּי לוֹ נָאֶה • כִּי לוֹ יָאֶה:

זַכַּאי בִּמְלוּכָה • חָסִין כַּהֲלָכָה • טַפְסְרָיו יֹאמְרוּ
לוֹ • לְךָ וּלְךָ • לְךָ בִּי לְךָ • לְךָ אַף לְךָ • לְךָ יְיָ
הַמַּמְלָכָה: כִּי לוֹ נָאֶה • כִּי לוֹ יָאֶה:

יָחִיד בִּמְלוּכָה • כַּבִּיר כַּהֲלָכָה • לְמוּדָיו יֹאמְרוּ
לוֹ • לְךָ וּלְךָ • לְךָ בִּי לְךָ • לְךָ אַף לְךָ • לְךָ יְיָ
הַמַּמְלָכָה: כִּי לוֹ נָאֶה • כִּי לוֹ יָאֶה:

מָרוֹם בִּמְלוּכָה • נוֹרָא כַּהֲלָכָה • סְבִיבָיו יֹאמְרוּ
לוֹ • לְךָ וּלְךָ • לְךָ בִּי לְךָ • לְךָ אַף לְךָ • לְךָ יְיָ
הַמַּמְלָכָה: כִּי לוֹ נָאֶה • כִּי לוֹ יָאֶה:

עָנָיו בִּמְלוּכָה • פּוֹדֶה כַּהֲלָכָה • צַדִּיקָיו יֹאמְרוּ
לוֹ • לְךָ וּלְךָ • לְךָ בִּי לְךָ • לְךָ אַף לְךָ • לְךָ יְיָ
הַמַּמְלָכָה: כִּי לוֹ נָאֶה • כִּי לוֹ יָאֶה:

קָדוֹשׁ בִּמְלוּכָה • רַחוּם כַּהֲלָכָה • שִׁנְאַנָּיו יֹאמְרוּ
לוֹ • לְךָ וּלְךָ • לְךָ בִּי לְךָ • לְךָ אַף לְךָ • לְךָ יְיָ
הַמַּמְלָכָה • כִּי לוֹ נָאֶה • כִּי לוֹ יָאֶה:

תַּקִּיף בִּמְלוּכָה • תּוֹמֵךְ כַּהֲלָכָה • תְּמִימָיו יֹאמְרוּ

כַּבִּיר עַל בֵּן בְּכוֹר פָּסַחְתָּ בְּדַם פֶּסַח׃
לְבִלְתִּי תֵּת מַשְׁחִית לָבֹא בִּפְתָחַי בַּפֶּסַח׃
וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח׃
מְסֻגֶּרֶת סֻגָּרָה בְּעִתּוֹתֶיהָ פֶּסַח׃
נִשְׁמְדָה מִדְיָן בִּצְלִיל שְׂעוֹרֵי עוֹמֶר פֶּסַח׃
שׁוֹרָפוּ מַשְׁמַנֵּי פוּל וְלוּד בִּיקַד יְקוֹד פֶּסַח׃
וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח׃
עוֹד הַיּוֹם בְּנוֹב לַעֲמוֹד עַד גָּעָה עוֹנַת פֶּסַח׃
פֵּס יָד כָּתְבָה לְקַעְקֵעַ צוֹל בַּפֶּסַח׃
צָפָה הַצָּפִית עָרוֹךְ הַשֻּׁלְחָן בַּפֶּסַח׃
וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח׃
קָהָל כִּנְסָה הֻדַּסָּה לְשַׁלֵּשׁ צוֹם בַּפֶּסַח׃
רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע מָחַצְתָּ בְּעֵץ חֲמִשִּׁים בַּפֶּסַח׃
שִׁתִּי אֵלָּה רֶגַע תָּבִיא לְעוּצִית בַּפֶּסַח׃
תָּעוֹז יָדְךָ תָּרוּם יְמִינֶךָ כְּלֵיל הִתְקַדֵּשׁ חַג פֶּסַח׃
וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח׃

כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה׃

אַדִּיר בִּמְלוּכָה. בָּחוּר כַּהֲלָכָה. גְּדוּדָיו יֹאמְרוּ
לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ
הַמַּמְלָכָה׃ כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה׃
דָּגוּל בִּמְלוּכָה. הָדוּר כַּהֲלָכָה. וָתִיקָיו יֹאמְרוּ

קָרֵב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה׃
רָם הוֹדַע כִּי לְךָ הַיּוֹם אַף לְךָ הַלַּיְלָה׃
שׁוֹמְרִים הַפְקֵד לְעִירְךָ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה׃
תְּאִיר כְּאוֹר יוֹם חֶשְׁכַּת לַיְלָה׃
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה׃

דיעזע: נאָך מען דיס לוייטע נאכט:

*וּבְכֵן, וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח׃
אוֹמֵץ גְּבוּרוֹתֶיךָ הִפְלֵאתָ בַּפֶּסַח׃
בְּרֹאשׁ כָּל מוֹעֲדוֹת נִשֵּׂאתָ פֶּסַח׃
גָּלִיתָ לְאֹהֲבֵי חֲצוֹת לֵיל פֶּסַח׃
וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח׃
דָּלָתָיו דָּפַקְתָּ כְּחוֹם הַיּוֹם בַּפֶּסַח׃
הִסְעִיד נוֹצְצִים עֻגוֹת מַצּוֹת בַּפֶּסַח׃
וְאֶל הַבָּקָר רָץ זֵכֶר לְשׁוֹר עֵרֶךְ פֶּסַח׃
וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח׃
זוֹעֲמוּ סְדוֹמִים וְלוֹהֲטוּ בְּאֵשׁ פֶּסַח׃
חָלַץ לוֹט מֵהֶם וּמַצּוֹת אָפָה בְּקֵץ פֶּסַח׃
טֶאֱטֵאתָ אַדְמַת מוֹף וְנוֹף בְּעָבְרֶךָ בַּפֶּסַח׃
וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח׃
יָהּ רֹאשׁ כָּל אוֹן מָחַצְתָּ בְּלֵיל שִׁמּוּר פֶּסַח׃

*) ביאור מנהג איבערזעטצונג היערפֿון זיעהע מיין קרובה יום ג׳ דפסח.

דִּנְתָּ מֶלֶךְ גְּרָר בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה׃
הִפְחַדְתָּ אֲרַמִּי בְּאֶמֶשׁ לַיְלָה׃
וְיִשְׂרָאֵל יָשַׂר לָאֵל וַיּוּכַל לוֹ לַיְלָה׃
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלָּיְלָה׃

זֶרַע בְּכוֹרֵי פַּתְרוֹס מָחַצְתָּ בַּחֲצִי הַלָּיְלָה׃
חֵילָם לֹא מָצְאוּ בְקוּמָם בַּלָּיְלָה׃
מִסַּת נְגִיד חֲרוֹשֶׁת סְלִיתָ בְּכוֹכְבֵי לַיְלָה׃
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלָּיְלָה׃

יָעַץ מְחָרֵף לִנוֹפֵף אַוִּיו הוֹבַשְׁתָּ פְּגָרָיו בַּלָּיְלָה׃
כָּרַע בֵּל וּמַצָּבוֹ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה׃
לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רָז חֲזוֹת לַיְלָה׃
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלָּיְלָה׃

מִשְׁתַּכֵּר בִּכְלֵי קֹדֶשׁ נֶהֱרַג בּוֹ בַּלָּיְלָה׃
נוֹשַׁע מִכּוֹר אֲרָיוֹת פּוֹתֵר בְּעִתּוֹתֵי לַיְלָה׃
שִׁנְאָה נָטַר אֲגָגִי וְכָתַב סְפָרִים בַּלָּיְלָה׃
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלָּיְלָה׃

עוֹרַרְתָּ נִצְחֲךָ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת לַיְלָה׃
פּוּרָה תִּדְרוֹךְ לְשׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה׃
צָרַח כַּשּׁוֹמֵר וְשַׁח אָתָא בוֹקֶר וְגַם לַיְלָה׃
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלָּיְלָה׃

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה׃
בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל · וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ ·
וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם · וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ ·
וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר
שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל־הַיְצוּרִים
לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ
לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל־
דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן־יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ׃
יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה
וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת בְּרָכוֹת
וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ גָּדוֹל
בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי
זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים׃

דיס ערסטע כאַטש זאָגט מען דיעזע.

וּבְכֵן וִיהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה׃

אָז רוֹב נִסִּים הִפְלֵאתָ בַּלַּיְלָה׃
בְּרֹאשׁ אַשְׁמוּרוֹת זֶה הַלַּיְלָה׃
גֵּר צֶדֶק נִצַּחְתּוֹ כְּנֶחְלַק לוֹ לַיְלָה׃
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה׃

הֵנָּה עֻזְּרוּנוּ רַחֲמֶיךָ. וְלֹא־עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ. וְאֵל־
תִּטְּשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח: עַל־כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ
בָּנוּ. וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר
שַׂמְתָּ בְּפִינוּ: הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ
וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת־שִׁמְךָ
מַלְכֵּנוּ: כִּי כָל־פֶּה לְךָ יוֹדֶה. וְכָל־לָשׁוֹן לְךָ
תִשָּׁבַע. וְכָל־בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע. וְכָל־קוֹמָה
לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה: וְכָל־לְבָבוֹת יִירָאוּךָ. וְכָל־
קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לְשִׁמְךָ. כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב כָּל
עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יְיָ מִי כָמוֹךָ. מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק
מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגּוֹזְלוֹ: מִי יִדְמֶה־לָּךְ וּמִי
יִשְׁוֶה־לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ־לָךְ. הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר
וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: נְהַלֶּלְךָ
וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת־שֵׁם קָדְשֶׁךָ.
כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ וְכָל־קְרָבַי
אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ:

הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ: הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ:
הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ: הַמֶּלֶךְ
הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא:
שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב

וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ פּוֹדֶה
וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה
אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה: אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים
וְהָאַחֲרוֹנִים. אֱלוֹהַּ כָּל־בְּרִיּוֹת אֲדוֹן כָּל־
תּוֹלָדוֹת הַמְהֻלָּל בְּרֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת הַמְנַהֵג
עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים. וַיְיָ לֹא־יָנוּם
וְלֹא־יִישָׁן. הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים.
וְהַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים. וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים וְהַסּוֹמֵךְ
נוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים. לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ
מוֹדִים. אִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה
כַּהֲמוֹן גַּלָּיו וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ.
וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ. וְיָדֵינוּ פְּרוּשׂוֹת
כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם. וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת: אֵין
אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ. וּלְבָרֵךְ אֶת־שְׁמֶךָ. עַל־אַחַת מֵאֶלֶף
אֶלֶף־אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת
שֶׁעָשִׂיתָ עִם־אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. בְּרָעָבוֹן זַנְתָּנוּ.
וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ. מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ. וּמִדֶּבֶר
מִלַּטְתָּנוּ וּמֵחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ: עַד־

וְנֶעֱרַ֣ךְ פַּרְעֹ֣ה וְחֵילֹ֔ו בְּיַם־סֽוּף כִּ֥י לְעוֹלָ֖ם חַסְדֹּֽו׃
לְמֹולִ֣יךְ עַמֹּ֔ו בַּמִּדְבָּ֑ר כִּ֥י לְעוֹלָ֖ם חַסְדֹּֽו׃
לְמַכֵּ֣ה מְלָכִ֔ים גְּדֹלִ֑ים כִּ֥י לְעוֹלָ֖ם חַסְדֹּֽו׃
וַיַּהֲרֹ֖ג מְלָכִ֣ים אַדִּירִ֑ים כִּ֥י לְעוֹלָ֖ם חַסְדֹּֽו׃
לְסִיחֹ֣ון מֶֽלֶךְ־הָאֱמֹרִ֑י כִּ֥י לְעוֹלָ֖ם חַסְדֹּֽו׃
וּלְעֹ֣וג מֶֽלֶךְ־הַבָּשָׁ֑ן כִּ֥י לְעוֹלָ֖ם חַסְדֹּֽו׃
וְנָתַ֥ן אַרְצָ֖ם לְנַחֲלָ֑ה כִּ֥י לְעוֹלָ֖ם חַסְדֹּֽו׃
נַחֲלָ֔ה לְיִשְׂרָאֵ֥ל עַבְדֹּֽו כִּ֥י לְעוֹלָ֖ם חַסְדֹּֽו׃
שֶׁבְּשִׁפְלֵ֥נוּ זָכַ֖ר לָ֑נוּ כִּ֥י לְעוֹלָ֖ם חַסְדֹּֽו׃
וַיִּפְרְקֵ֥נוּ מִצָּרֵ֑ינוּ כִּ֥י לְעוֹלָ֖ם חַסְדֹּֽו׃
נֹתֵ֥ן לֶ֝חֶם֗ לְכָל־בָּשָׂ֑ר כִּ֥י לְעוֹלָ֖ם חַסְדֹּֽו׃
הֹודוּ֣ לְאֵ֔ל הַשָּׁמָ֑יִם כִּ֥י לְעוֹלָ֖ם חַסְדֹּֽו׃

נִשְׁמַת כָּל־חַי תְּבָרֵךְ אֶת־שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, וְרוּחַ כָּל־בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם אַתָּה אֵל,

---

מונד טטירנטע פרעה מיט זיינעם העער היכיין! ע"ו"ג.
דער זיין פֿאָלק פֿיהרט דורך דיא וויסטע; ע"ו"ג.
ערלעגטע גראָסע קעָניגע; ע"ו"ג.
ערווירגטע מאָכטגע בעהערשער, ע"ו"ג.
דער מאָריטער קעָניג, סיחון; ע"ו"ג.
עוג, דו בשן, קעָניג; ע"ו"ג.
מונד גאַב מיהר וואַנד מיין פֿאָלק בעזיטן; ע"ו"ג.
בעזיטן פֿיר ישראל, זיין פֿאָלק. ע"ו"ג.
דער מין מונדערעם דרוקקע אַן מונד דאַכטע: ע"ו"ג.
מונד מונד פֿאָלק פֿייד ערלאָזטע; ע"ו"ג.
דער מוזעם פֿוייטע טפייזע גיבט; ע"ו"ג.
דאָקט דעם גאָטטע דעד היממעל; עוויג וואָהרעט זיינע גיטע.

קלי הוֹדוּ לַיְיָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

הודו: דאנקט דעם הערן, דען ער איז פֿרייִנדלעך; עוויג וואָהרעט זייַנע גיטע.
דאנקט דעם גאָטט אַלער גאָטטער!
דאנקט דעם הערן אַלער הערן!
דער גרויסע וואונדער טהוט אַליין;
דער איז פֿערנוגפֿט דיא הימלען געטאַפֿטן;
דיא ערד איבֿער וואַסער אויסגעברייטעט;
דער גרויסע ליכטער האָט געמאַכט;
דיא זאָנע פֿאָרלוסטהען דעם טאָגע;
וואָנד מונד טעהרן, פֿאָרלוסטהען דער נאַכט;
מכריס טוג, אַן איהרער ערסטגעבורט,
מונד פֿיהרטע ישׂראל הערויס;
מיט טהאַרקער האַנד מונד אויסגעראַקטעטן אַרעם;
דער דאָס טיפֿפֿער וואַסער אַבגעטהיילט;
מונד ישׂראל היבדורך געפֿיהרט;

אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן
מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת
זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה
אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָּא: אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָּא:
בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך
אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת
הַמִּזְבֵּחַ: אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי
הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו
יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (עַל) כָּל מַעֲשֶׂיךָ. וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי
רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ
וְיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ
כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד
עוֹלָם אַתָּה אֵל. ומח"כ אומרין הלל הגדול עם כו כ"ו כל"ק.

ענדע פֿערוואַרפֿען, ער איז נאָך עקקסטיין וואָרדען!" דאַ איז פֿאָק הערין
געטעהען וואונדערבאַר אין אונגערן אויגען! „דיזזען טאַג גאַב אונז דער הערר.
זאַסט אונז איהן פֿייערן איט וואָכענגעזאַנג!"
אנא • אַה! עוויגער! וואָס וואָהלגעוויקגען! אַה! עוויגער! וואָס וואָהלגעוויקגען!
„וועלקאַמען איך כאַטען דיך עוויגען; ווער איז דיך עוזגען טעמפעל גריסען,
וועלקאַמען! גאָטט דער עוזגע, וואָס אונז זיין אַכטוויטן וויכטען. פֿיהרט הער
דאַ פאָפֿער איט אירטהען געבונדען; היהער, ביז אַן דיא הֶרנער דעז אַלטאַרז."
איין גאָטט ביסט דוא! דיר וויל איך דאַנקען; איין גאָט! דיך וויל איך ערהעז
בען. דאַנקט דעם העררן, דען ער איז פֿרייגדיג: עוויג וואָהרט זיינע גיטע!

אֶרְאֶה בְשִׂנְאָי׃ טוֹב לַחֲסוֹת בַּיְיָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם׃
טוֹב לַחֲסוֹת בַּיְיָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים׃ כָּל־גּוֹיִם
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם׃ סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי
בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם׃ סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ
קוֹצִים בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם׃ דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל
וַייָ עֲזָרָנִי׃ עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה׃ קוֹל,
רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל׃
יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל׃ לֹא־אָמוּת כִּי־
אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי־יָהּ׃ יַסֹּר יִסְרַנִּי יָהּ וְלַמָּוֶת
לֹא נְתָנָנִי׃ פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא בָם
אודֶה יָהּ׃ זֶה הַשַּׁעַר לַייָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ׃
אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה׃ אודך

דען טויען. בעסער חיזט׳ס דעמ הערן פֿערטרויען, מוז חוץ מענטען זיך פֿערלאָזען. בעסער חיזט׳ס דעמ הערן פֿערטרויען, מוז חוץ פֿירסטען זיך פֿערלאָזען. וואָס מוֹזע היידען מיך חואגעבען: בייַ עוגען, חיך לערהויע זיא! היער חואגעבען, דאָרט חואגעבען; בייַ עוגען, חיך לערהויע זיא! ווייַ ביענען חואטוואָרטען, ווייַ דאָרינען פֿוֹאָא׳ חואוֹאָדערן: בייַ עוגען, חיך לערהויע זיא! ווען מוֹזע: לוטטירוט מיך לו טטירלען; דער עוגע טטעהט מיל בייַם. ער חיזט מיין זיעג מיין זאָיטענטפיעל; ער וואָרד מיר לוֹזן טריוואָ! פֿרייַ דערוואָ, זיעגעזויעד טאָוֹט מין היטטען דער טוגענדפֿערעהרער. „דיא רעכטע דע׳ הערן ערקאָאפֿפֿט דען זיעג! דיא רעכטע דע׳ הערן, ערהאַבען; דיא רעכטע דע׳ הערן ערקאָאפֿפֿט דען זיעג!" נייַן! כאָך טוערב׳ מיך ניכט; מיך זעבע, ערלאָהע דיא טהאַטען דער גאָטטהייט; ניכטיגען וויל מיך נור דיא גאָטטהייט; מיבערוֹאָסט מיך ניכט דעמ טאָדע. טהוט מיר חוץ דיא פֿאָרטען דער טוגענד! מיך גענהע היניין, חונד דאַנקע דעמ הערן. „היער חיזט נוֹמ עוויגען דיא פֿאָרטע! רעכטטאָפֿפֿנע גענהען דאַ היניין." מיך דאַנקע, דאַס דוא מיך גענידטיגעט, חונד וויעדער היולפֿע מיר ערלויגאָסט. „דער טטיין, דען בוי

פִּתְחָה לְמוֹסְרָי׃ לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְיָ
אֶקְרָא׃ נְדָרַי לַיְיָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ׃
בְּחַצְרוֹת, בֵּית יְיָ בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלִַם הַלְלוּיָהּ׃
קיז הַלְלוּ אֶת־יְיָ כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים׃
כִּי גָבַר עָלֵינוּ, חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְיָ לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃
קיח הוֹדוּ לַיְיָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
יֹאמְרוּ־נָא בֵּית אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי יְיָ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָבְיָהּ׃ יְיָ לִי לֹא
אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם׃ יְיָ לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי

פֿעטע זָאט טעסט, דַּאנקָאפֿער בריגג מיך דיר, פֿערקינדע ווִיט מיין נָאמען דעם
העררן. מיינע געוִיבדע בעלַאהו׳ מיך דעם העררן; ערלָאזע נון זָוו זיינעם
פָֿאלק! מין דען הָאפֿען, מַך טעאפֿעל דעם העררן; מין דוינער מיטטע, מיין
ירוזלים! הללויה.
הללו, זָאבט דען העררן, מיהר פָֿאלקער זָוו! ריהמט מיהן, זָוו כָּלֵי
זָאנען! זיינע גיטע ווַחלטעט מיבער חונ, זיינע טרייא׳ מין עוויגקייט. הללויה.
הודו, דַּאנקט דעם העררן! דען ערמיזט פֿרייִנדיק, עוויג ווָהרעט זיינע גיטע.
זָאל זינגען ישראל: עוויג ווָהרעט זיינע גיטע.
זָאל זינגען אהרן׳ס הוים: עוויג ווָהרעט זיינע גיטע.
זָאל זינגען, דיא דען העררן פֿערעהרען: עוויג ווָהרעט זיינע גיטע.
מן, מין מַנגסט ריעך מיך דיא גָאטטהייט מַן; דער גָאטטהייט מַנטווָהרט טוך
איר רוין. דער העררר מיזט מיין; מיך פֿירכטע כיכט. ווַאז קָאן דער מענש איך
טהון? דער העררר מיזט מיין חונד טטעהט איר בייא: מיך ווערדע זוסט מַן פֿייא

המלמי תחכי כעין כיסוי לכל יצמיח, וכן כתיב הלילה מהדב נפשי וגו׳ לספרה זמך לחחי
בתוך קהל אהללך (תילים כב).

צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא אָנָּה יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי:
חַנּוּן יְיָ וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאִים יְיָ דַּלֹּתִי וְלִי
יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לְמְנוּחָיְכִי כִּי יְיָ גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ
נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינִי מִן דִּמְעָה אֶת רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ
לִפְנֵי יְיָ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי
מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל הָאָדָם כֹּזֵב:
מָה אָשִׁיב לַיְיָ כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת
אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַיְיָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה*
נָּא לְכָל עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו:
אָנָּה יְיָ כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ

דרוקקט איך יאמאר מוכ כאטה: זאָ רוף איך אַן דעז עוגען כאזען: אַך
הערר! פֿערצטטע מיינע זעלע! בחרהערליג מיזט דער הערר מוכ אַנזגעז
רעכט; מיטווירזפֿאָלן מיזט מוזעל גאָטט. מיינפֿאַלזטזעליגע בעטיטלט דער
הערר. עלעכד וואָר איך, דאָך פֿר האַלף מיר חויז. זעלע! קאהרע כון מין
דייגע רוהע מיין! דער עוויגע הילף וואָהל דיר טהון. דוח בעפֿרייסט פֿאָך טאָדע
מיינע זעלע, מיין חויגע פֿאָן טהרענען, מיינען פֿוס פֿאָך גלייטען. זאָ וואַכדל,
איך פֿאָר דעמ עוגען כאָך, מיט זאַכדע דער זעבענדיגען. איך גלויבע, דאַרום
רעדע איך; זויט רופֿט מיין מוכ עז חויז. אַך! איך טפֿראַך מין מיינעמ זאַגען:
פֿערגאָנגליך וועזען מיזט דער מענט!
מה. וויא זאָל איך כון דעמ העררן ערוויעדערן, אַלע וואָהלטהאַט, דיא ער
מיר ערלייגט? דען קעלך דעז הייל וויל איך ערגרייפֿען, פֿערקיכדען זויט מיט
כאזען דעז העררן. מיינע געלובדע בעזאַהלע איך דעמ העררן; ערזאָהלע כון
אַלל זיינעמ פֿאָלקע! פֿאָר דעמ עוגען וועהטע גדהאַלטען מיזט זיינער פֿרוח;
מען טאָד! אַך עוגער! איך דיין קנעכט, זאָהן דייכער מאַגד, דעמ דוח דיא
פֿעסטע

---

*) נגדה נא לכל עמו, כל המפלגים פירשו מלת נגדה לשון נגד וכוכח לכן הוצרכו לכרם המקרא ולהוסיף ולגרוע ולומר שסה"ק של נגדה נוסף וכן הלמ"ל של לכל נוסף ומלת נא מיותר שגם משלם לא עם נגדה, ועם כל זאת אין טעם לפירושם וכולם לא שמו על לב שהלל"ת של נגדה רפ' בכל המפרים וכ"י וכן העיד הר"ל קמחדשים שהלל"ת רפ', לכן אין לפרשו כלל ל' נגד שכולם דוחים כזיז תוספת אות בסופם אלא שהפעל מלשון הגדה ופירושו להגיד נא לכל עמו והוא שילוש הנדר שנדר להגיד בקלחות הש"י בהודות והלל, וכן תרגמו

בַּיי עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַּיי עֶזְרָם וּמָגִנָּם
הוּא: יִרְאֵי יי בִּטְחוּ בַּיי עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:
קשׁוּי זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־
בֵּית אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי יי הַקְּטַנִּים עִם־
הַגְּדֹלִים: יֹסֵף יי עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם:
בְּרוּכִים אַתֶּם לַיי עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיי וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: לֹא־
הַמֵּתִים יְהַלְלוּיָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ
נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:
קשׁוּ אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע יי אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי
וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי

ברכת הזיר והיה יהללוך ה' כל מעשיך וכו' ויברך דורש פרי הגפן ויתחיל בהסב' ואח"כ יברך
ברכ' אחרונה מעין שלש והיה על הגפן ועל פרי הגפן, ויזכיר בה מעין המאורע כמו שאמרו
בירושלמי, כשיגיע לרחם על עמך וכו' יאמר בי"ט מקרא קדש הזה ואם חל שבת תחל' ביו'
הששי הזה ובי"ט מקרא קדש הזה ויחתום בא"י על הארץ וע"פ הי"ם חותמין ע"ה"ג וע"פ"ה.

גען, ישרא, ער חיזט חיהר העלפער חונד טיוד! פערטרויח דעמ עוועגען, אהרן'ס
הויז! ער חיזט חיהר העלפער חונד טיוד; פערטרויט דעמ עוועגען, גמטט;
פערעהרער! ער חיזט חיהר העלפער חונד טיוד!

יי. דער עוועג דעמקעט חונגער; געגעט ישרא'ל'ס הויז; געגעט אהרן'ס
הויז; געגעט גמטט;פערעהרער, ביידע קליין חונד גרמם. דער עוועג
מעהרע מייך, מייך חונד מירע קינדר! חיהר זייד דע' העררן געזעגנעטע, דער
היממעל טוך חונד ערדע. דער היממעל חיזט דע' עוועגען היממעל, דיח ערדע
גמב ער מענטעמקינדערן. טמדטע פרייזען ניכט דען העררן, נמך דיח היכמב
נור המוע פמהרען: וויר מבער פרייזען חיהן, דען העררן, פמן נון מן חונד
חין עוויגקייט. הללויה.

אהבתי. ויעב חיזט חיר, דמס דער עוויג חיין טרייען ערהערט, חיין
פועהן: ער המט זיין מהר חיר נוגעניגט; נון רוף חיך מן, :מ נמכ חיך ועבע.
חומפמנגען חיך דע' טמדע' טטריקקע; ערגרייפען חיך דיח מנגסט דער המוע;

וְעַל־מַמְלְכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ: כִּי
אָכַל אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ: (תילים עט ו).
שְׁפֹךְ־עֲלֵיהֶם וַעֲמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם: (שם סט כה)
תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְיָ: (איכה ג סו)

הַלֵּל מוזגין כוס רביעי. מַאן טענקט דָּמָּ: פֿירטע כוס מיין מונד פֿאָלענדעט הלל:

לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־
אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ
בַּשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ:
אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף־לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן: יְדֵיהֶם
וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם:
כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח

יותר מאלה הכוסות, וכ"ל טעם יותר מחייב היותו בזה הכוס יותר מהאחרי' לפי שהוא כוס רביעי, והשותה כפלי' מתחייב בנפשו, ובגמ' הוכרכו לתת טעם למ' תקנו חכמי' דבר שיש בו סכנה אם מפני שכל אחד מארבע' כוסות הוא מצו' בפני עצמו ואין מניחין להיות זיגות אם מפני שכוס של ברכת המזון מצטרף לברכ' ואינו מצטרף לפורענו' וכאו הן שלש' ואחד ואין כאן זיגות אלו מפני שבח' ליל שמורי' למה שהוא מצומר מפני המזיקין, לכן אנחנו אומרי' שאין לנו בזה הכוס הרביעי לקללה מפורענות והשם ישפוך חמתו על הגוים לא עליכו ולזה הוא שקשר לא לנו ה' לא לנו לשפוך חמתך אל הגוי', ואמרו במדרש תילי' כי נריך לגמור ההלל בשלש' כדי שיאמר הקורא לשכי' הודו לה' כי טוב ואפשר שאם השכים הם קטנים בני אנוך ישפיק לזה ומצו' מן המובחר הוא שהקורא יגביה הכוס בידו עד שיגמור הלל וידרך עליו

לא לנו. ניט אונז, האר'! ניט אונז; דיינעם נאמען זאלסט גיב עהרע, אונז דיינער גיטע אונד וואהרהייט וויללען. וואס זאָלען היידען שפרעכן: „וואָ איז דען גאָט? מיט דָעָם אונזער גאָטט איז היימעל, אונד שאפֿעט וואס ער וויל. יענער גאָטען, גאָלדען, זילבערן, זינד דער מענטשענהאָנד ארבייט; האבען מויער, רעדען ניט; האבען אויגען, זעהען ניט; האבען אָהרען, הערען ניט; ריעכען ניט: איט מיהרער נאז; מיהרע האָנד גרייפֿען ניט; מיהרע פֿיסע גאהען ניט; אין רעדען ניט דורך מיהרע קעהלע. דיא זאָלען מאכען, זינד וויא זיא; דיא אוך זיא האָפֿען, אלע זאָ.

הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב׃
הָרַחֲמָן הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם
הַבָּא׃ מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד
לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם׃ עֹשֶׂה שָׁלוֹם
בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־
יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן׃
יְרָאוּ אֶת־יְיָ קְדוֹשָׁיו כִּי־אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו
כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא יַחְסְרוּ כָל־
טוֹב׃ הוֹדוּ לַיְיָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ פּוֹתֵחַ
אֶת־יָדֶיךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן׃ בָּרוּךְ
הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיְיָ וְהָיָה יְיָ מִבְטַחוֹ׃
נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם׃
יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן׃ ושותין בהכנה.
מען זעהנט איך מַן חויך דער זינקען זייטע חוכד טריקט דמו רוב פֶּחָק כום׃
קודס שחומריס שפוך וגו׳ כוהגים לפתוח הלילה ולזכור כי ליל שמורים הוא.
מען מְפַּפְּנעט דיא טהירע חוכד זְמַגט׃
שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּךָ

שפוך חמתך ז"ל הרשב"ן במלחמ' חמן שלו׃ וכהגו להתחיל שפוך חמתך על הגוים
וכתבו הטע' בזה לפי שחמרו בירושלמי שחרבע' כוסות הם כנגד חרבע' לשונו' של גחול' שהם
והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי וכנגד חרבעה כוסות של תרעלה שעתיד הקב"ה להשקות
לעע"ז ע"כ חכו חומרים שפוך חמתך חל הגוים, ולין זה הטעם מחייב להיות בכום רביעי

בָּנוּ לְנֵצַח נְצָחִים וְיִתְהַדַּר בָּנוּ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי
עוֹלָמִים׃ הָרַחֲמָן הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד׃
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁבּוֹר עֻלֵּנוּ מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְהוּא
יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיוּת לְאַרְצֵנוּ׃ הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח
בְּרָכָה מְרֻבָּה בַּבַּיִת הַזֶּה וְעַל שֻׁלְחָן זֶה שֶׁאָכַלְנוּ
עָלָיו׃ הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא
זָכוּר לַטּוֹב וִיבַשֶּׂר־לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת
וְנֶחָמוֹת׃ הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי) מוֹרִי בַּעַל
הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶת (אִמִּי) מוֹרָתִי בַּעֲלַת הַבַּיִת הַזֶּה
אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זַרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם
אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ
אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל כֵּן יְבָרֵךְ
אוֹתָנוּ כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה וְנֹאמַר אָמֵן׃
בַּמָּרוֹם יְלַמְּדוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוּת שֶׁתְּהִי
לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם וְנִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ
וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ׃ וְנִמְצָא־חֵן וְשֵׂכֶל
טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם׃ לאכת הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ
יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים׃

חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה׃ זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה׃
וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה׃ וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים׃ וּבִדְבַר
יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ
כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה׃
וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם אָמֵן׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הָאָב
מַלְכֵּנוּ אַדִּירֵנוּ בּוֹרְאֵנוּ גּוֹאֲלֵנוּ יוֹצְרֵנוּ קְדוֹשֵׁנוּ
קְדוֹשׁ יַעֲקֹב רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב
וְהַמֵּטִיב לַכֹּל שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב הוּא
מֵטִיב הוּא יֵיטִיב לָנוּ׃ הוּא גְמָלָנוּ הוּא גּוֹמְלֵנוּ
הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד לְחֵן לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרֶוַח
הַצָּלָה וְהַצְלָחָה בְּרָכָה וִישׁוּעָה נֶחָמָה פַּרְנָסָה
וְכַלְכָּלָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל־טוּב
וּמִכָּל־טוּב אַל יְחַסְּרֵנוּ׃
הָרַחֲמָן׃ הוּא יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד׃
הָרַחֲמָן׃ הוּא יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים וְיִתְפָּאַר

מְשִׁיחֶךָ וְעַל־הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא
שִׁמְךָ עָלָיו: אֱלֹהֵינוּ אָבִינוּ רְעֵנוּ זוּנֵנוּ פַּרְנְסֵנוּ
וְכַלְכְּלֵנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ וְהַרְוַח־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה
מִכָּל־צָרוֹתֵינוּ וְנָא אַל־תַּצְרִיכֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לֹא
לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם כִּי אִם
לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה
שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד: נוסחת מוסיפין רצה.
רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי
הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא
לְפָנֶיךָ לִשְׁבָּת־בּוֹ וְלָנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כִּרְצוֹנְךָ
הָנִיחַ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁלֹּא תְהִי צָרָה וְיָגוֹן וַאֲנָחָה בְּיוֹם
מְנוּחָתֵנוּ וְהַרְאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן עִירֶךָ וּבְבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם
עִיר קָדְשֶׁךָ כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבַעַל הַנֶּחָמוֹת:
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ • יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ
וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ
וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ • וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד
עַבְדֶּךָ • וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ • וְזִכְרוֹן כָּל־
עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ • לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן
וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לְעוֹלָם וָעֶד: בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוּא זָן
וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וּמֵטִיב לַכֹּל וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל
בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַזָּן אֶת־הַכֹּל:
נוֹדֶה לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ
אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים
וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ וְעַל תּוֹרָתְךָ
שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ וְעַל חַיִּים חֵן
וָחֶסֶד שֶׁחוֹנַנְתָּנוּ וְעַל אֲכִילַת מָזוֹן שָׁאַתָּה זָן
וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ תָּמִיד בְּכָל־יוֹם וּבְכָל־עֵת
וּבְכָל־שָׁעָה:
וְעַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים
אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
וָעֶד: כַּכָּתוּב וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְיָ
אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל־הָאָרֶץ וְעַל־הַמָּזוֹן:
רַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם
עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד

בָּרְךְ: לאחר אכילת אפיקומן מזגין כוס שלישי ומברכין עליו בה"מ כמשפטו.
הערנאך טענקט מען דאַס דריטטע כוס מיין נו ברכת המזון
מונד בענטט ווית פֿאָלגט:

שלשה שאכלו כאחת חייבים בזימון, ואילך מזמנין? המזמן לומר הב לן ונברך,
או בל"א רבותי ווייר וועלן בענטן, והם עונים יְהִי שֵׁם יְיָ מְבוֹרָךְ מֵעַתָּה
וְעַד עוֹלָם: והמזמן לומר ברשות ===== נְבָרֵךְ (בעשרה מוסיף אֱלֹהֵינוּ)
שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ: והמסובין עונים בָּרוּךְ (בעשרה מוסיפין אֱלֹהֵינוּ)
שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ: (וכל העומדין שם חוץ מן המסובין
גם הם יענו ויאמרו ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד:
וחוזר המזמן ואומר בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ.
בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַזָּן אֶת
הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים הוּא
נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וּבְטוּבוֹ
הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא־חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר־לָנוּ מָזוֹן

דלית לי' תלת חסדי ולית ליה אחד ירקות היכי ליעבד? אמר רב הונא מברך בורא פ"ה
ואכל וכך מטי לאכול מרור מברך על אכילת מרור ואכיל, מתקיף לה רב חסדא לאחר
שמלא כריסו ממנו חוזר ומברך עליו? אלא אמר רב חסדא מברך בורא פ"ה ולאכול מרור
ואכיל וכך מטי מרור אכיל מרור בלא ברכה, והלכה כרב חסדא, עכ"ל. עוד מנהגי
להר"ר אנדרהם בשער השלישי בהקדמתו שאמר ולזה הטעם נריך לברך לאכול מצה
ולאכול מרור מפני שמ"ח לעשותן ע"י שלוש והן להבא, והכי גרסינן להו בפרק ערבי
פסחים בטפחות יצות ומדויקות, וכן הביאם רב עמרם בסדורו, ועוד דגרסינן
בתוספתא בשלהי פסחים מיזו היא ברכת הפסח? בה"י אמ"ה אקב"ו לאכול את הפסח;
מיזו היא ברכת הזבח? בה"י אמ"ה אקב"ו לאכול בזבח, ואילו כיוצא בהן עכ"ל; גם
הרמב"ם בפי' המשנה סוף פסחים העתיק לשון זה של התוספתא מיזה ברכת הפסח
בריך אקב"ו לאכול הפסח, ועל הזבח בריך אקב"ו לאכול הזבח עכ"ל, וזה מתנגד
אל לשון הברכה שהזכיר בפ"ק מהלכות סו"מ ה"ז וכ"ע.

מָרוֹר נוטל כזית מרור ומטבלו בחרוסת וחוזר ומכפן החרוסת מעליו ויברך על אכילת מרור ויאכלנו בלא הסיבה.

הערנמָך מיסט נחַן חיין כזית ביטטערע קרייטער חין חרוסת חיינ: גענוקט כחַדעק נחַן פַּחָוגענדע ברכה דחַריבער גענחַלט:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מָרוֹר:

כּוֹרֵךְ יקח כזית מן המצה התחתונה וכזית ומטובלו חו חזרת וכולכו עם המצה ויאכלם ההסבה בלא טיבול ובלא ברכה רק יאמר זה.

נחַן ניימט חיין כזית ומַטיך חָדר קרעו חונד חיין כזית פַּחָן דער חונטערסטן מצוה חונד חיסט ביידע נוחַמען בלאָ טבול ובלא ברכה חונד זחַגט:

זֵכֶר לְמִקְדָּשׁ כְּהִלֵּל:

כֵּן עָשָׂה הִלֵּל בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם. הָיָה כּוֹרֵךְ (פֶּסַח) מַצָּה וְמָרוֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד. לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלֻהוּ:

שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך: כון ווירד גענפייסט נחַך בעויבען.

צָפוּן לאחר גמר כל הסעודה יקח נעל הבית פרוסת המצה הנפוכה לאפיקומן ויאכל ממנה כזית, ויתן גם לכל בני ביתו.

ווען מען זו עסען פַּחָוויג חויפגעהערט, זחָ ניימט דער הויזהערר דיא חַלבע מצוה דיא ער בייא חַנפַחָנג נחַך קידוש וועג גענעגט, חיסט חיין כזית דחַפַּחָן זו אפיקומן חונד טהיילט חויך דען חיבריגען טישוייטען דחַפַּחָן חיט.

אלא צריך לדרך על אכילתן הברכה הראויה להם בלמ"ל, ועכשו נהגו הכל להביא כרפס, וי"מ טועין לומר שהוא מרור, והוא הפך שלפי שאינו מרור לפי שאין בו טרף ואין פניו מכסיפין כשאר מרור מביאין לותו לאפוקי כפצין מפלוגתא אם יברך עליו בתחלה לאכול מרור, וכן למדו בגמרא רב אחא ברי' דרב איקא מהדר אשאר ירקי לאפוקי כפצי' מפלוגתא, והרמב"ם ז"ל כתב צריך לאכול ממנו כזית לאין אכילה פחות מכזית, והרשב"א ז"ל כתב דכיון למשוס היכרא דתיבוקות הוא פחות מכזית סגי, ואני אומר דכיון צריך נטילת ידים דנעי כזית כדין לוכל פת וכו' עכ"ל; ולמדנו מדבריו שהיתה לו גירסא אחרת בזס' פסחים דף קי"ל ב', וגירסת ספרינו גם מעיקרא גם בתר הכי על אכילת מרור, וכן ברי"ף, אבן מנחתי גירסתו בס' בעל הלכות גדולות שאמר ז"ל והיכא

רַחַץ • מוטלין ידיהן ומברכין על נטילת ידים:
וואַן וואַטט דיא הענדע מוזד מאַכט דיא ברכה על נטילת ידים.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם • אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־נְטִילַת יָדָיִם:

מוֹצִיא מַצָּה יקח המלות כסדר שהניחם הפרוסה בין שתי השלימות ויחזם שלשתם בידו ויברך המוציא בכוונתו על העליונה ויברך על אכילת מצה בכוונתו על הפרוסה וא"כ יצא מן העליונה השלימה וכזית שני מן הפרוסה ויטעם כלם ואכל בהסבה שני הזיתים מרוסקין בבת אחת, ואם אי אפשר לו לאכול ב' זיתים ביחד יאכל תחלה של המוציא וא"כ של אכילת מצה.

דער הויזהערר כיואט דיא דריי מצות לויזאַמען אוף וויא גענאַרדנעט זיכד מוזד מאַגט פֿאָלגענדע לוויי ברכות.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם • הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן־הָאָרֶץ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם • אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־אֲכִילַת מַצָּה:

בריכט דאַן פֿאָן דער חֲבערסטען גאַנצען מצה מיין כזית גרעָס חַב, עבען זאָ חויך מיין כזית פֿאָן דער טאָן חֲבגעברחֲכענעז מיטטעלסטען מצה מוזד מיסט בייד לוזאַמען.

אמר וי"ה: מקום עיון חזינא הכא בענין ברכת אכילת מצה ואכילת מרור, וכבר התעורר עליו רביבו הרשב"ץ בזאמר קמץ שלו בלאמרו ז"ל: והיכא דליתי לי' שאר ירקי שלא מרור לאו דב הוכא מברך בשבול רלחון בורא פרי האדמה, ולית מברך לאכול מרור משום דס"ל מצות צריכות כוונה והוא אינו מכוין למצוה אלא להיכר לתינוקות אינו מברך לאכול מרור שלא בורא פרי האדמה, וכשיאכל מרור אחר אכילת מצה יברך על אכילת מרור, וא"ל רב יוסף אחר שאלא כריסו ממנו יברך עליו? דאע"ג דס"ל מצות צריכות כוונה ובטיבול רלחון אינו מכוין למצוה מ"מ מיקזי כי קונא כשאחר שאלא כריסו ממנו יברך עליו אלא מברך תחלה בורא פ"ה ולאכול מרור ובטבול שכי לא יברך עליו, וקי"ל כרב יוסף; ומדיוקא דגמרא למעקרא לאכי ולאכול מרור ובתר כן אמרו על אכילת מרור ולפיכך אין אומרין ברכה בלא"ל אלא עובר לעשייתן, ואם מברך אחר עשייתן מברך בעל, משום הכי אכן לאית לן שאר ירקות מברכין לעולם לאכול מרור וכן לאכול מצה לא על אכילת מצה ולא על אכילת מרור, וטועין בזה בני אדם מפני שבאסור תפילות כתיב מברך על אכילת מצה ועל אכילת מרור, ואין זה נוסח הברכה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם • אֲשֶׁר
גְּאָלָנוּ וְגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם • וְהִגִּיעָנוּ
לַלַּיְלָה הַזֶּה* לֶאֱכוֹל בּוֹ מַצָּה וּמָרוֹר: כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים
הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ
וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ • וְנֹאכַל־שָׁם מִן־הַזְּבָחִים
וּמִן־הַפְּסָחִים אֲשֶׁר יַגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ
לְרָצוֹן • וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל
פְּרוּת נַפְשֵׁנוּ • בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

וואָרין נהסנה שמלכ. מען טרינקט מיט מנוערהנונג חוץ דער ווינקען צייטע.

ברוך • געלאָבט זייסט דוא, עוויגער מוכזער גאָטט, דער מוכז מוכזערע
פֿאָטער מויז מכרים ערלאָזט האָסט, מוכד מוכז דער הייטיגען נאַכט צוגעפֿיהרט, מן
מיהר מכה מוכד מרור זו עסען. זאָ זאָם מוכז, עוויגער, מוכזער מוכד מוכזערע
פֿאָטער גאָטט! נאָך שפֿאָטערע מוכז ענטגעגען קאָמענדע פֿייער; מוכד פֿעסט;
טאָגע מין פֿריעדען ערריכטען, פֿרייד־ענפֿאָלל דורך ווידערערבוימונג דייכער
שטאָדט, מוכד פֿערגניגט דורך דייגען אָפּפֿערדיענסט; מוין דאָם ווייר דאָזעלבסט
געזונטען מאָגען פֿאָן דען זבחים; מוכד פסחים; אָפּפֿער, דערען בלוט דוא זייטען
דייכע אַלטאַרע, צור גנאָדיגען אַנגאַהמע, בעריהרען. דאָן וואָלטען ווייר
דיר מין נייעז דאַנקליעד זינגען, אָב מוכזערער ערלאָזונג, מוכד אָב דער בע;
פֿרייהונג מוכזערער זעעלע; גלאָבט זייסט דוא, עוויגר, דער ישראל ערלאָזט האָט.
ברוך • גלאָבט זייסט דוא, עוויגער מוכזער גאָטט, וועלטרעגענט,
שאָפֿער דעז טרויבענזאָפֿט!

---

*) ללילה הזה כ"ה בפ"ח מהלכות חו"מ, וכן עיקר, אלא שנכונת הגדה שלו זהה המציתיק
וכתב הלילה וממנו כשתדבר אל המלכים והמלוים שמתרין.
ס) נגיענו והלל"ק בסס ל"ם גלון גלם הגיענו ומסתכל.

קיד בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם
לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל
מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר:
הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן:
מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר:
הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן:
מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַ יַעֲקֹב:
הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

מכסין המנות וכוטלין הכוס בידם. מען דעקקט דיא מנות ווידער צו חונד כיאט
דאז כום מין דיא המנד חונד זאגט:

ברוך

תחיית המתים דכתיב יתהלך לפני ה' בארצות החיים, שעבוד מלכיות דכתיב לא לנו ה' לא לנו, חיכה דאמרי לא לנו ה' לא לנו אלא מלחמת גוג ומגוג ר' נחמן בר יצחק אמר מפני שים בו מליט' כפשם על נדיקים מגיהנם שנאמר לכן ה' מלטה כפני אכי"ר:

והשלמתי זה שאמר אחר קריאתיו שאמר חמן עם פרוס ההגדה אחר קריאתיה אפיקומין אכי שמעון בכה"ר צמח זלה"ה בהיותי בחבי קדם השבי מצבת שמכים שבה מצבותי והיתה ההשלמה יום שליש בעשרה ימים לחדש "אכי "לדודי "ודודי "לי מצבת ה' חפץ למען צדק"ו יגדיל תורה ויאדיר ותבא אחריה לחיים ולשלום לנו ולכל ישרא אברים שבת יפיפית מבני אדם הוצ"ק חן בשפתותיך על כן ברכך אלהים לעולם. ברוך הוא וברוך שמו לעולם ולעולמי עולמים אכי"ר:

תם ונשלם שבח לא בורא עולם.

בצאת. מען ישרא׳ווינט פון מצרים; יעקב׳ס הויז פון בארבארעכפאלק; דא ווארד זיין היליגטהום דיא טאכטער יהודה, דיא טאבטער ישראל זיין רייך. דאז ווטטאער זאה חונד פלוה; דיער ירדן ווייך נוריק. בערגע היפפטען ווי ווידער, היגעל ווי לאמאער. ווען איז דיר, ווטטאער! דאס דוא פלויהעסט? דיר ירדן! דאס דוא ווייכסט? בערגע, דאס איהר היפפט ווי ווידער? היגעל, ווי לאמאער? פאר דעק העררן ערבארבע, ערדע! פאר דעק גאטט יעקב׳ס! דער פלוס מין ווסער ווארדעלט: קיעלטיין מין קוועלען.

גוים יי עַל־הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּיי אֱלֹהֵינוּ
הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם
וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן:
לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי
עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

כל זירו' שבעולם עם ספרו ועשרה זקנים הם תלה"ר וחברה' הוא ליתן התורתי ומלכי צדק ומשה והימן וידותון ואסף וג' בני קרח כלם מפורשי' הם בספר תלים. וי"ח כי תל"ה הר תמר מזמור שיר ליום השבת וכן הוא במדרש קהלת אבל בגמרא דסנהדרין אמרו כי ה' חקרתני ותדע אמרו תל"ה לפי שאמר גלמי ראו עיניך שהיה גולם בעת היצירה ומשם למדו שלשון תרמי היה מדבר לפי שאמר ולי מה יקרו רעיך תל ל' תרגום. והלל זה קראוהו בגמרת ברכות הלל מצרעה שקורין אותו על גאולת מצרים ואמרו עליו הקורא אותו בכל יום כמו שקורין בימים שגומרין את ההלל הוא מחרף ומגדף שאינו אלא כמשחק כיון שאין קורא אותו על כם אבל על פסוקי דזמרה אמרו שהקורא הלל בכל יום מובטח לו שהוא בן הע"הב והוא מהמזמורי' שהם תהלה לדוד עד סוף הספר שהיו קבועין לדוד שהוא אותם בהם כמו שפותח בהם כמו שאמרו על המזמור הראשון שפתח בו באשרי האיש וקתום בו אשרי כל חוסי בו. כי למה רגשו גוים לאינו ראש מזמור וכן אלה המזמורים פתיחתן וקתימתן אחד שהרי הראשון תהל' לדוד וחותם תהלת ה' ידבר פי שלא שלפי שהוא חותם וידוע כל בשר שם קדשו אומרים כי אנחנו גם כן נברך יה מעתה ועד עולם שהוא פסוק בזה ההלל כדי לחתום הללויה לשבח בו הללויה הללי נפשי וכל שאר המזמורי' פותחים בהללויה וחותמים בהללויה ע"כ אמרו כי כל הקורא בכל יום הלל זה של פסוקי דזמרה שהוא בן העולם הבא, והלל הגדול לא תקנוהו אלא על כסגדול כגון ירידת גשמים אחר עצירה לפי שים בו נותן לחם לכל בשר וכן על כום חמישי לתוספת הודאה וברכ', ונקרא הלל הגדול לפי שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזון לכל בריה ואריב"ל הכי כ"ו כל"ת כנגד כ"ו דורות שבר' בעולמו ולא כתן להם התור' וזן אותם בחסדו, ואמרו מאחר דאיכא הלל הגדול אכן מ"ט אמרינן הכי הלילא מפני שים בו חמשה דברים הללו יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תור' ותחיית המתי' ושעבוד מלכיו'. יציאת מצרי' דכתי' בשאת ישראל ממצרי', וקריאת ים סוף דכתיב הים ראה ויגס, מתן תור' דכתיב ההרים רקדו כאלים

מזון פֿאָקעד עראַבען; מיבער דיא יאָהר זיין רוהיג עראַבען. וואָר מיט וועם מוזיר גאָטט, דער ערד? טהראָכט זאָ הָאך? טויט זאָ טיעף? מיט יאָהר? —
אויך ערדען! ריכטעט דען גערינגען אויך פֿאָלק טטויבע; עראַהָהט דען חראָען פֿאָלק קאָטה; נעבען פֿירסטען מיהן לו זעטלען, נעבען פֿירסטען זייכע פֿאָלקי.
בעלעבט דאָ: הויז דער קינדער וואָהנען; וואָטט זיא פֿראָהע מוטטער וועדען. הללוי'.

וּמְשַׁעְבֵּד לְגָאֳלָה׃ וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה׃
הַלְלוּיָהּ׃ יניק הכום מילו ויגלה המכות. מען שטעלט דאָ כום הין חונד
דעקט דיך מכות ווידער חוץ.
קיג הַלְלוּיָהּ׃ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ׃
יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ׃ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ מִמִּזְרַח־
שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ׃ רָם עַל־כָּל־

שבת וכן לע"ז שעובדין לותה ברגימה לומרים לעכי בית קולים כי כן היו קורחין לותה עובדיה לשון שבת ולכאו מכרין לותה לגבאי מרקולים כלומר הפך קולים כי בל' רז"ל מר ל' תמורה והפך, לעזו בנכורו' בפ' עד כמה(ל ח) מזבן תרנח דלטמא במר תיתח פי' שהי' מוכר חלב לחסור בתמורת חלב היתיח שהוח חלב מותר וכן בפ' ג"ה כבילה במר דשחוטה כלן לשון תמורה וחלוף וכן מר קולים הפך שבת. ולם כן נכון לומר לקלם לשון שבת ולין לחום שיהיה לשון לעג וקלם ויגיד עליו רעו שלר המלות שהם לשון שבת. ולזה ההודחות כולנו לכו פייבין בהם למי שעשה לחבותינו ולנו כ"ח לח כגאלו הם הייבו משועבדים לפרעה ולבחים לחריו עד היום ומה הם הנימים החלו הוציחנו מעבדות לחירות וזהו השרש וכיון שיצחנו מעבדות לחירות יצחנו מיגון לשמחה כי מי שים רשות לחרים עליו הוח ביגון ולם יכ' לחירו' יצח לשמחה וכמו שלמרו בריחזון מע"ז כי עבדים עברים נצחתם לדרור היו לוכלים וזותים ושמחים ועטרותיה' בריחזיהם וכן יצחנו מחבל לי"ט כי העבד הולך יקף כחבל ובצחתו לחירות יצח מחבלותו לי"ט וכמו שכתו' מכעי רגלך מיקף ופסוק הוח במגילת לסתר מיגון לשמחה ומחבל לי"ט; וכן מי שהוח עבד הוח ממש בבתי' כלשר יממ העור בלפלה ובצחתו לחירות הוח יצח לחור. ומה שלמר לחור גדול ולח לחר סתם כי לותו חור היו חור זה שגם העבדי' משתמשין בו חלח חור הכבול כמו שכת' כי החשך יכסה ארץ וערפל לחמים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה על כן נחמר לפניו הללויה הוח השבח היותר מעולה שבספר תלים שים בו שבח וזכר שם הש יתברך כמו שלמרו בלחרון מפסקי' ולח הפתיחה היח כעין ברכה לקריחת ההלל:

הללויה הללו עבדי ה'. למרי בגמ' הללו זה מי למרו ר' יוסי לו' מלעזר בני לו' משה וישרחל למרוהו בשעה שעברו על הים וחלוקין עליו חבריו לומר דול למרו וכרחין דבריו מדבריהם לפשר ישרחל שלטו לת פסחיהם וכטלו לת לולביהם ולח למרו שירה, ולע"פ שכתב בספר תילים כבר למרו בגמ' דבתרח כי ע"י עשרה זקנים למרו דול שהוח חיבר

חויז דיסטערעך פֿיכסטערנים נו העזועק ויכטע, חונד חויז דער קנעלטטחפֿט נור
פֿרייהייט גענֿיהרט! זָך וחסט חונד דחן חיהבן זינגען הללויה!
הללויה׃ הללוי־! וחבט, דינער דע: הערדן! וחבט דען כחטען דע: הערדן!
גענֿריזענו זייט דער כחטע דעג הערדן, פֿחן כוו חן חונד חין עוויגקייט. פֿחך חויפֿ;
גחנג ביזטון גידערגחנג, גענחבט דער נחטע דעז הערדן; דער הערר חיזט חיבער

שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כג) וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא
אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֵינוּ:

מכסין המצות ומגביהין הכוס ואומרין בקול רם. ומן בערעקט
דיא מצות העבט דאז כוס אין דיא הענד חונד ומגט לויט:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ
לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס. לְמִי
שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ
הוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת. מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה.
מֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב. וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל.

לפיכך חנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לעלה ולקלס למי שעשה
לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו הוציאנו מעבדות לחירות ומיגון לשמחה ומאבל לי"ט
ומאפלה לאור גדול ונאמר לפניו הללויה. זהו לשון המשנה אחר מזגת ר"ג ו"ס מתחיל
בגנות ומסיים בשבח אלין רחוי לנו שנהיה כפויי טובה להקב"ה שעשה כל הניסים האלה
ולא נודה לו והטובה לפיכך חנו חייבין להודות להלל וכו'. וים כאן שמנה מיני הודאו' כנגד
ארבעה בנים שעשה לנו הוציאנו מעבדות לחירות אחד ומיגון לשמחה אחי ומאבל לי"ט אליבי
ומאפלה לאור גדול רביעי וכמו שהודות האלו היו כפולות עלינו כן רחוי שנודה הודאות
כפולות על אלו הניסים שאנו הודאות על ארבעה בנים. וי"א שאין רחוי לומר לקלס שהוא
לשון בזיון וכן אמר רב עמרם גאון ז"ל לפי שכתוב לעג וקלס אבל רבותינו ז"ל הם מתמיהין
בו לשון שבח במדרש קדמו אריס אחר כוגניס כי ישראל היו מקלסין להקב"ה תחלה ואחר
המלאכים ואחר הבנים שנאמר בתוך עלמות תופפות. וכן בכל המקומות מזכירין מקלסין
להקב"ה והוא מלשון והוא במלכים יתקלס לשון שבח וכן לא היית כזונה לקלס אתכן לשון

גמגט דיא שריפט (דברים 6, 23): „אונד אונז האט ער דאן דאז ווענגעפיהרט,
אום אונז הירהער צוברינגען, אונד אונז דאז מיינלוגעבען, דאז ער אונזערן
עלטערן צוגעשוואָרען האט.“

לפיכך. דיעזעלבע צופאלגע זינד וויר פערפליכטעט צו דאנקען, צו לאבען, צו
ריהמען, צו פרייזען, צו ערהעבען, צו פערהערליכען, צו בענעדייען, האלליא;
טונג אונד פערעהרונג צו ערווייסען, מיהנן דער אונזערן פאטערן אונד אונז
מיט דיעזע וואונדער גטטהאן; ער האט אונז דער דינסטבארקייט צור אונד
מבהיגקייט, אויז דעלן קוואלר צור פרייהיט, אויז דער טרויער צו פעסטטאגן,

שֶׁמָּרְרוּ הַמִּצְרִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם.
שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א, יד) וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה
בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל
עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ: בְּכָל
דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ
כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג, ח) וְהִגַּדְתָּ
לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי
בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם: לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בִּלְבַד גָּאַל
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אֶלָּא אַף אוֹתָנוּ גָּאַל עִמָּהֶם.
וכו', מצות מרור לא היתה נוהג עם אכילת הפסח זכר לומרו את חייהם בעבודה קשה
ובזמן שאין שם פסח אין שם מצוה מן התורה לאכול שום מדרבנן ואלשה דברים שלו קייב
אדם לאומרם שהם שלש מצו' כלי קם ומצות על מרורים יאכלוהו:
בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים שנא' והגדת לבנך
ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. זאת ההלכה כאמרה בגמ' אחר
המזכה של ר"ג לומר כי הוא זה ומצות ההגדה שחייב אדם לומר לא את אבותיו גאל
הקב"ה אלא אף אותנו גאל עמהם שנאמר ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו אל הארץ
אשר נשבע לאבותינו, וכבר אמרנו אל התינוק השואל מה נשתנה ואלו לא גאל את אבותינו
ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים:

טונג המט ער? ער דייטעט דאַרויף דאַם דיא מצריים דאַז לעבען חונזערער פֿאָטער
מין מצרים ביטטער געמאַכט האבען; זאָ גאַנט חויך דיא טריפֿט (שמות ב, 14):
"ויא (דיא מצריי') מאַכטען חיהען דאַז לעבען ביטטער, דורך האַרטע מַרבייט, מין
לעהמען חונד ליגעלן, חונד מין מַלערליי מַרבייט חויך דעם פֿעלדע; כעבסט
מַנדערן הויזמַרבייטען וואָלו זיא דיא לעבען מיט האַרטע מַנגעטריעבען."
בכל דור. מין יעדען גענעראַטי; חונד לייטאַלטער חיזט יעדר פֿערפֿליכטעט
זיך זו בעטראַכטען אַלז אָב ער גלייכזאַם געבסט חויז מצרים גענאַנגען זייא, דען
זאָ גאַנט דיא טריפֿט (שמות 13, 8): "דוא זאָלסט דיינעם זאָהנע מַן יענעם טאַגע
ערצאַהלען, חונד זאַגען, דיעזער האַלבען האַט דער עווינע זיך מיינער מַנ-
גענאַמען, אַלז ער חויז מצרי' גינג." ניכט חונזערע פֿאָטער כור האַט דער הייליגע
גע— גאָלטבט זייא ער— ערלעזט, זאָנדערן חויך חונז מיט מיטגעטאַן; דען זאָ

מרחה סמלה למטבין וחומל מַצָּה זוּ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה • עַל
שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ
עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּגְאָלָם • שֶׁנֶּאֱמַר (שם יב לט) וַיֹּאפוּ
אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת
כִּי לֹא חָמֵץ כִּי גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ
לְהִתְמַהְמֵהַ וְגַם צֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם: מרחה המוציל למטבין וחומל
מָרוֹר זֶה שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה • עַל שׁוּם

על שום מה על שום שפסח הקב"ה פי' שפסח שפסע מבית המצרי זה לבית מצרי להחל והגיל בית הישראלי שהי' ביניהם וזהו שאמר שפסח על בתי בני ישראל בבוגפו את מצריים ואת בתינו הגיל כי הפסח הוא המגיל שלח כדברי האומר כי פירוש פסיקה היא מכוקה מל' עור ופסח שאינו יכול לילך ואם היתי' לו מכוקה לזה הכוגף בבתי בני ישראל היה כוגף אותם אבל העכין הוא כמו שפירשו ז"ל אל תקרי ופסחתי אלא ופסעתי וכבר כתבתי זה למעלה:

מצה זו שאנו אוכלין על שום מה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמין עד שנגלה עליהם מל"ה הקב"ה וגאלם מיד שנא' ויאפו את הבצק אשר הוציאו המצרים עגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה' וגם צידה לא עשו להם, כי אם יכלו להתמהמה היו מחמיצין בצקם כי לא הוזהרו על אכילת חמץ עדיין ולא נצטוו על אכילת מצה אלא על אכילת הפסח שנאמר כלי אם ומצות על מרורים יאכלוהו, ולפי שלא יכלו להחמין בצקם שנאמר ותחזק מצריים על העם למהר לשלחם מן הארץ על כן הוזהרנו מאכילת חמץ וכתחייבנו באכילת מצ' בכל זמן בליל ראשון מן התור' שנא' בערב תאכלו מצות:

מרור זה שאנו אוכלין על שום מה על שום שמררו המצרי' את חיי אבותינו במצרים

מצה • דיזעז מצה (חונגעזויערטער קוכֿען) דיא ווער עסען, וואַס בעדייטעט זיא ? זיא זאָלן חוין דען חואטטאַג דייטען, דאַס דער ברעדטייג חונגערער פֿאָטער דיא לייט נאָ זייערן כיכֿט האַטטען־בֿיז חיהן דער קאָניג, מַוֹנער קאָניגע קאָניג ערשיען חונד זיא ערלאָזטע ; זאָ ערנאָהוט דיא שריפֿט (שמות 12, 39) : „פֿאָן דעם טייג דען זיא חוין מלרים מיטגענאָממען, בוקקען זיא חונגעזויערטע קוכֿען, דען עס וואַר כיכֿט גענזויערט ; דען זיא וואָרדען חוין מצרים הערוין גענריעבען, חונד קאָנטען זיך כיכֿט חויפֿהאַלטען, זאָ דאַס זיא זיך חוין קיינע נעהרונג צובערייטעט."

מרור • דיזעז מרור (ביטטערע קרוט) דען ווער עסען, וואַס פֿיר בעדייט

דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ · וְאֵלּוּ הֵן ·

פֶּסַח מַצָּה וּמָרוֹר

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם · עַל שׁוּם מָה · עַל שׁוּם שֶׁפָּסַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם ·
שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב כז) וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיי אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בָּתֵּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בָּתֵּינוּ הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ ·

פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שום מה על שום שפסח הקב"ה על בתי וכו', ר"ג אומר שלש דברים שלא היו רבן גמליאל הזקן אומר היו בזמן הבית כמ"ש בזמם שבת הלל ושמעון גמליאל ושמעון כהנו כשילותן בזמן הבית מת' שכ' וזה הי' בן בנו והי' לאחר החורבן כמו שכתוב בפ' כל כתבי ובפ' כל שלו מומין ובפ' בתר' לישמות ועל זה אמר אבא חלפתא לרבן גמליאל החזרון וכורכי בר"ג הזקן אבי אבוך היה עומד על גבי מעלה בהר הבית ובזמן ר"ג זה סדר הבית ורבן יוחנן בן זכאי שלא מאספייאנוס שלא יפסיק הכשילות משלשלת זה שלא ר"ג כשזכר בפ' הנזקין ובודאי כי זה ר"ג רואה הבית בבנייתו ובימיו היו עושין פסח כמו שנזכר בראשון מסכתדרין וכן אמר ר' אדוק בפ' כיצד צולין שאמ' לטבי עבדו בא וצלה לנו את הפסח על האכלה וכ' אדוק שסיפר זה המעשה רא' החורבן כמו שנזכר בפרק הנזקין, אבל משנ' זו נשנית לאחר החורבן על כן פסח שהיו אוכלין אבותינו בזמן שבית המקדש קיים

דינגע ערווחהנט, דער המט זיך זיינער פּפֿליכט ניבט ענטוועדיגט, חוֹז נחמוך: פסח, מצה חונד מרור ·

פסח · דאז פסח: (חיבערטרייטונג:) חפּפֿער, דאז חונזערע פּחטער, לור לייט חוֹז דער היילינע טעמפּעל נחך געטטאנדען, געגעסען החבען, וואז זחלט דאז בעדייטען? עז זחלט דחרוך דייטען, דאס דער היילינע — געוחבט זיין ער — חיבער דיא הייסער חונזערער פּחטער חין מצרים היוועג געטרייטטען: דען זח זאגט דיא טריפּט (שמות 12, 27): „זח טפּרעכט, עז חיזט חיין חיבער: טרייטונג: חפּפֿער דעם עוויגן לו עהרען, וויל ער חין מצרים חיבער דיא הייסער דער קינדער ישראל'ס היוועגגעטרייטטען, דאז ער מצרים גע־טחגטען, חונד חונ: זערע הייסער ערעטטעט המט; דאז פּחלק חחבטע חייבע פּערבייגונג, חונד ביקקטע זיך."

וְנָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם • וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם •
וְהֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה • וְשִׁקַּע צָרֵינוּ בְתוֹכוֹ •
וְסִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה •
וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן • וְנָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת •
וְקֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי • וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה •
וְהִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל • וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית
הַבְּחִירָה לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ :

רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר • כָּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה

כזוהמת וחניתין ישראל שכתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם מה שלא עשה כן לגליקים
הרשעים תכוך מתוגלח שם ועבד והלבות • והיה לי לנו בזה וכפלה לנו שהכניסנו
ללחן ישראל שהוא מקום השכינה, והיה לי לנו בזה וכפלה לנו שבנה לנו בית המקדש
כי גלוי וידוע לפניו כי לולם לין גליק בלחן לאחר יעשה טוב ולא יחטא ובריך כפרה והקב"ה
בתגלום כל הטובות בנה לנו בית המקדש ולם כן הרבה טובות ים למקום עליכו כפולות
ומכופלת מיניחת מצרים על שבנה לנו בית הבחירה לכפר על כל עוכותיכו ובזה השלמנו
לדרוש מלרמי לובד לגי לספר ביניחת מצרים :

רבן גמליאל היה לומר כל מי שלא למר שלשה דברים ללו בפסח לא יצא י"ח וללו הן
פסח מלה ומרור, זלת המצה היא בפ' ע"פ והיה לומר רבן גמליאל כי בכלל סדור
ההגדה הוא לומר שלשה דברים לו ולם לא למרם לא יצא י"ח והגדת לע"פ שבחלת מה
כתבה נזכרו שלשה ללו מיכו חלא לעכין השכוי שים בין זה הלילה לשאר הלילות לבל לתת
עיקר הטעם בהן לא יצא י"ח אם לא למרם כסדר :

געבאָרכען ערוירגט, האַט חונ מיהרען רייכטהום געטענקט, האַט חונ דאַ ים
געטפאַלטען, חונ מיך טראָקקענען דורכגעפיהרט, חונד חונגערע פֿייבד דאַ;
ריין פֿערזענקט. האַט פֿיר חונגערן חונטערהאַלט חין דער ווימטע פֿירלינ יאַהרע
לאַנג געזאָרגט, חונד חונ איט מן געטפייסט. האַט חונ דען שבת געגעבען;
האַט חונ פֿאָר דען בערג סיכי געפֿיהרט, חונ דיא תורה געגעבען, חין דאַ גע;
לאָבטע לאַנד גענרַכט חונד מיינען טעאפֿעל געבויט נור פֿערגעבונג אַלן חונ;
זערער זיבדען.

רבן גמליל • דען גמליל זאָגטע מיינטע : ווער אַין פסח ניכט פֿאָלגענדע דריי

אִלּוּ הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן · וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת · וְלֹא קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי · וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה · וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ·
וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה דַּיֵּנוּ:

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת
לַמָּקוֹם עָלֵינוּ · שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם · וְעָשָׂה
בָּהֶם שְׁפָטִים · וְעָשָׂה בֵּאלֹהֵיהֶם · וְהָרַג בְּכוֹרֵיהֶם ·

המלאכי' ופסקה ממנו הזוהמ' שהטיל הנחש בחוה כשבא עליה ממה שכתוב' הנחש השיאני קרי בי' השיאני בגי"ן שמאל וישראל שעמדו על הר סיני לאחר שהתקדשו שם וכפלה עליהם הקב"ה פסקה זוהמתן שנתלבנו בוצת פניס וירקת חטאת כמו שכתוב כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, מכאן אמרו בברייתא לשבות על עז פנים לא עמדו אבותיו על הר סיני, והוא שאמרו בפרק מנות חליצה כשבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא, ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן וא"ה עדיין הם בזוהמתן, והיה לי לכו בזה וכפלה לכו שנתן להם התורה שהיא כלי חמדה שבו כברא העולם, וזהו שאמרו במס' אבות חביבין ישראל שנקראו בניס למקום כשפסקה מהם

העטט' ער מוג איט מן געטהרט מוכד מוג ניכט מוך דען שבח געגעבען, הינו·
העטט' ער מוג כור דען שבח געגעבען, אהנע מוג ווייטער פאר דען בערג סיני לו פיהרען, הינו·
העטט' ער מוג פאר דען בערג סיני געפיהרט, אהנע מוג ווייטער דיא תורה לו געבען, הינו·
העטט' ער מוג דיא תורה געגעבען, אהנע מוג מין דאז געאלבטע וואכר לו פיהרען, הינו·
העטט' ער מוג מין דאז געאלבטע וואכר געפיהרט מוכד מוג קיינען טעמפעל געבויט, הינו·
על· כיכט מיינע לוגא, זאגדערן פיעלע מוכד אפט ווידערהאלטע וואהלטהאט; טען פערפליכטן מוג דעק מלוערהאלטער! ער האט מוג מיר מנריס געפיהרט, האט גערכטע מויגעמיבט מן מיהען מוכד מיהרען גאטטערן, האט מיהרע ערמט;

אִלּוּ הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם · וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם · וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם · וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה · וְלֹא שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ ·
וְלֹא סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה ·
וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן דַּיֵּנוּ:

לכו זכתן לכו לת ממוכס, והס זתי טובות בדרך הרלחת וגס ירזת. והיה די לכו בזה וכפלה לכו זקרע לכו לת הים ועזה לכו זביל בתוכו, והיה די לכו בזה וכפלה לכו זלח כתלכלכו בטיט והעבירכו בתוכו בחרבה וכמו זלחך יזעיה מוליכס בתהומות כסום במדבר כבהמה בנקעה תרד רוח ה' תניחכו, וכן לחר המזורר ע"ה ויגער בים סוף ויחרב ויוליכס בתהומות כמדבר, ולי לכו בזה וכפלה לכו זזיקע כריכו בתוכו זתי טובות החויב גולל במים ולחכלו הולכים בלחת בתוך הים, והיה די לכו בזה וכפלה לכו זספק כרכבו במדבר קרבעים זכה כמו זכלחר זה לרבעים זכה ה' ללהיך עמך לל חסרת דבר, והיה די לכו בזה לפי' לכלכו עזבים וכפלה לכו זהלכילכו לת המן זכלחר המלכילך מן במדבר ללזר לל ידעון לבותיך, והיה די לכו בזה וכפלה לכו זבתן לכו לת השבת כמ"ש חז"ל מתכה טובה יש לי בבית גנזי ולני כותנה לכס רלו כי ה' כתן לכס השבת לכן לכו מנוחה זביעית מזל"כ לכל המלאכים ובמן כרלה לכו זה זבריכו במן זירד לכס מזכה ביום השבי וקדזו במן שלש ירד בו, והיה די לכו בזה וכפלה לכו זקריבכו לפני הר סיני מכ' ישרל עם מכ'

הָאָטט', עך מיהרע ערסטגעבורט ערווירגט, מָהנע חונג חויך דער
מַנריים רייכטהונק נו שטענקען, דינו·
הָאָטט', עך חונג מיהר רייכטהונק געטענקט, חונד חונג ניכט חויך
המז ים גענטפאָלטען, דינו·
הָאָטט', עך חונג דמז ים גענטפאָלטען מָהנע חונג מיק טרָקקענען
דורכגופיהרען, דינו·
הָאָטט', עך חונג מיק טרָקקענען דורכגעפיהרט, מָהנע חונגערע
פֵיינדע דמַריין נו פערזענקען, דינו·
הָאָטט', עך חונגרע פֵיינדע דמַריין פערזענקט, מָהנע ווייטר פיר חונגערן
חונטערהמלט חין דער ווילסטע פירליג יחהרע ומַנג נו זמָרגען, דינו·
הָאָטט', עך פיר חונגערן חונטרהמלט חין דער ווילסטע פירליג יחהרע ומַנג
גענמָרגט מָהנע חונג חיט מן נו כמָהרען, דינו·

רָעִים חָמֵשׁ · אֱמוֹר מֵעַתָּה בִּמְצֻרַיִם כָּלוּ
חֲמִשִּׁים מַכּוֹת · וְעַל הַיָּם כָּלוּ חֲמִשִּׁים
וּמָאתַיִם מַכּוֹת׃

כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ׃

אִלּוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם · וְלֹא עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים דַּיֵּנוּ׃
אִלּוּ עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים · וְלֹא עָשָׂה בֵּאלֹהֵיהֶם דַּיֵּנוּ׃
אִלּוּ עָשָׂה בֵּאלֹהֵיהֶם · וְלֹא הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם דַּיֵּנוּ׃

כמה מעלות טובות למקום עלינו וגו׳. לפי שאחר שאלת הבן מה נשתנה הלילה הזה, הוצרכנו להתחיל בגרות ולומר עבדים היינו לפרעה במצרים, והוצרכנו לסיים בזבח ולדרוש פרשת מקרא בכורים והיא מארמי אובד אבי עד סוף הפרשה ודרשנו אותה על ויוציאנו ה׳ ממצרים ביד חזקה וגו׳ ובכוף אלו הפסוקי׳ ים ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת וגו׳, ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה׳ על כן אנו מסיימין בזבח כמה מעלות טובות למקום עלינו קודם שהבאנו גרגיר זה של תאנה או אשכול זה של ענבים והקב״ה מתרצה לנו במתנה קטנה כזאת פרעון לכל הטובות שעשה עמנו קודם שהבאנו הפרי הזה וזה מרחמי שמים המרובים ואמרנו כי הרבה טובות יש למקום עלינו עד שבאנו בית המקדש להביא לו זה הפרי. והטובה הראשונה היא ההוצאה ממצרים, והיה די לנו בזה הטובה וכפלה עלינו לראות נקמה בזוכיהו לעשות בהם שפטים, והיה די לנו וכפלה עלינו כי עשה שפטים באלהיהם שהיו טובים בהם, והיה די לנו בזה ועוד כפלה עלינו שהרג בכוריהם, והיה די לנו בזה ועוד כפלה

געדונג בעזער ענגען פינק; פאָלגליך ערהויבען זיא מין מצרים פונפּ;
ציג, בייַ מערע מבער לוויא הונדערט חונד פונפּציג שטרייכע.
כמה. וועלך מייַנע מענגע מאַנניגפאַלטיגער וואָהלטהאטען, האַט חונ; דער
מוזערהאַלטער ערווייַסטען.
אלו. האָטט׳ ער חונ; פאָן דען מצריים בוזאָם נור בעפרייט, האָבע
געריכטע אַן מיהנען חויגלוחיבען, דינו*.
האָטט׳ ער גערעכטע אַן מיהנען חויגעמיבט, כיכט מבער חויך אַן
מיהרען גאָטטערן, דינו.
האָטט׳ ער מיהרע גאָטטער צערשטאָרט, אָבער נוגלייך חויך מיהרע
ערסטגעבורט נו ערווירגען, דינו.

---

*) דינו, דיעס וואָרט חונ; געבוג גענוגען, ווער האָטטען חונ; דאַזיט בעגי;
גען קאָננען.

שְׁתַּיִם • וְצָרָה שָׁלֹשׁ • מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים
אַרְבַּע • אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים
מַכּוֹת • וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם מַכּוֹת׃

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר • מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה
שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּם
בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל חֲמֵשׁ מַכּוֹת • שֶׁנֶּאֱמַר
יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת
מַלְאֲכֵי רָעִים • חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת • עֶבְרָה שְׁתַּיִם •
וָזַעַם שָׁלֹשׁ • וְצָרָה אַרְבַּע • מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי

רבי עקיבא אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקב"ה על המצריים במצרים היתה שם חמש מכות שנאמר ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים. חרון אפו אחת עברה שתים וזעם שלש וצרה ארבע משלחת מלאכי רעים חמש למור מעתה במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו מאתים וחמשי'. ר' עקיבא הוסיף על ר' אלעזר כי עשה חרון אפו אחת ור"ת לית עשרה פרט אלא כולן לכל המכות והם חמש מכות כי גם היסוד החמישי הוא הגלגל השתיית היסודות התייקר חמשים ולדברי ר' עקיבא יהיו במצרים חמשים מכות ועל הים מאתים וחמשים מכות. וכשנרף כל החשבונות לר' יוסי הגלילי חמשים מכות ולר"ת מאתים מכות ולרבי עקיבא מאתים וחמשים מכות יהיו חמש מאות מכות כמנין דכ"ך על"ם בחת"ב ומין שם יתרשת אחד ואותו אחד כי כל הפרטים עולים לכלל אחד:

מייכע זעכדונג במֶזער ענגען פֿיער; פֿאָלגוך ערהיעלטען זיך מין מצריים פֿיער לויים, ביין מערע מבער לוויים הונדערט טעריצע.

רבי עקיבא • רבי עקיבא מבער זאגט: מוז עבען דיזער טעלוֹע ווערט מבינהאטן, דאם יעדע פֿלאגע דיא דער הייליגע — גבֿוֹלבט זיא ער — מיבר דיא מצריים מין מצרים' האט ערגעהן לאסען, פֿינפֿפֿאָלטיג גענומען זיא; דען זאָ הייסט עס: „ער זיא לאָס חיבער זיא: זיין ברענענדן גריא, וואוטה, חונד לאָרן חונד מגפֿות; מייכע זעכדונג במֶזער ענגען." זייכען ברענענדן גריא ווערע מייכם, וואוטה לוויים, לאָרן דריא, מגפֿות פֿיער, מייכע

וַיִּרְאוּ הָעָם אֶת־יְיָ וַיַּאֲמִינוּ בַּיְיָ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ׃
כַּמָּה לָקוּ בָּאֻצְבַּע׃ עָשָׂר מַכּוֹת׃ אֹמֵר
מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת׃ וְעַל הַיָּם
לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת׃

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר׃ מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה
שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּם
בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מַכּוֹת׃ שֶׁנֶּאֱמַר (תילים עח מט)
יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה
מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים׃ עֶבְרָה אַחַת׃ וָזַעַם

כמו יס . י׳ כנגן כעופרת . ובח רבי יוסי הגלילי ודקדק כי מנין לחנא שלחו במצרים
וי״ד הלחמר בים ים לומר כי כל מכה מהים היתה מקומצת .
רבי אליעזר חומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקב״ה על המצריים במצרים היתה של
ארבע מכות שנאמר ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים עברה
אחת וזעם שתים צרה שלש משלחת מלאכי רעים ארבע אמור מעתה במצרי׳ לקו ארבעים
מכות ועל הים לקו מאתים מכות . ר׳ אליעזר היתה לר״י הגלילי שהים לקו חמשה פעמים
יותר ממה שלקו במצרים כתוספת יד עם חנחנ והוסיף כי כל מכה היתה של חנחנ לפי
שכל המצרים הם מורכבים מד׳ יסודות ובח ולימד כי כל היסודות כולם לקו ובמכה אחת
לקו ארבעה יסודות והרי במצרים מ׳ מכות ל׳ פעמי׳ י׳ והים שהיו מחומצות הם מאתים
מכות . והפסוק הזה נאמר בתלים על מכות מצרים במזמור ע״ה׃

פֿאָלק דען עווּיגען, גלויבטע מיר דאָס עוזיגען חונד מַן זייגען דיעבער מזה .״
ווּיא פֿיעל טרייבֿע ערה׳ עלטען זיא מַבער איט דאָס פֿינגער ? נעהן ! מַוזען נישה
טרייבֿע מין מצרים , פֿאָלגליך פֿונפֿצוג מאָל מעערע.
רבי אליעזר . רבי אליעזר זאָגטע : עז זיעסט זיך וואָס מירגענד מיינער טטעלע
מַבנעהמען, דאָס יעדע פֿאָלגע דיא דער הייליגע — גענאָמט זיא ער — מיבער
דיא מצריים מין מצרים האָט ערגעהן זאָמטען, וואָס פֿיער מאָנגיפֿאָלטיגען פֿאָלגען
בעטטאָנדען האָבע ; דען עז הייסט (תילים 78, 49) : „ער זיעס אָם מיבער זיא
זייגען ברענענדען גרימ : וואוטה וחמה וצרה, חונד מַנגסט ; מיינע זענדונג בעזֿ
זער ענגעל !״ וואוטה וואָרע מיינע, לאָדען לוויין, מַנגסט דריין, חונד

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר. מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר
שֶׁלָּקוּ הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מַכּוֹת. וְעַל
הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת. בְּמִצְרַיִם מַה הוּא
אוֹמֵר (שמות ח׳ טו) וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע
אֱלֹהִים הִוא: וְעַל הַיָּם מַה הוּא אוֹמֵר (שם י״ד ל״א) וַיַּרְא
יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בְּמִצְרַיִם

ושלשה ע״י הקב״ה ערוב דבר מכת בכורות שהיה בהם הפלאה ערוב שנאמר והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה לבלתי היות שם ערוב למען תדע כי אני ה׳ בקרב הארץ. דבר והפלאה ה׳ בין מקנה ישראל ובין מקנה מצריים ולא ימות מכל לבני ישראל דבר. מכת בכורות ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו למאדם ועד בהמ׳ למען תדעון אשר יפלה ה׳ בין מצריים ובין ישראל. והעזירית ע״י כולן לשון פיוט הכתוב להורות זריקה לאויר למצה הפיכתו לשון דם הפלאה להקב״ה וזה רמז ר׳ יהודה בחלקו אלה המכות לד״ך עד״ם בח״ב:

רבי יוסי הגלילי אומר מנין אתה אומר שלקו המצריים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות במצרים מה הוא אומר ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים היא ועל הים מה הוא אומר וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה׳ במצרים וכו׳ כמה לקו באצבע עשר מכות אמור מעתה במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות, על כן לשון ההגדה. ופירושה ר״י הגלילי דקדק כ״ח מכות מצרים שלח היו אלא באצבע אחת ממה שאמרו החרטומים אצבע אלהים הוא ובחות׳ אצבע היו עשר מכות ח״כ בים שנאמר יד ויד יש חמש אצבעות ח״כ היו חמש פעמים עשר מכות שהם חמשים. אבל במצרים אינו עשר מכות היתה הקב״ה על המצריים במצרי׳ ועשרה על הים ומקרא מפורש הוא שהיו הרבה מכות בים שנאמ׳ בשוחל אלה הם האלהים הלדירים המכים את מצרים בכל מכה במדבר והו מדבר ים סוף. ומכילתא אמרו שהם כנגד עשר כפולות שבפרשת שירה

וכן היא באבות דרבי נתן. ח׳ רמה בים. ב׳ יהי בים. ג׳ טבעו בים סוף. ד׳ תהומות יכסיומו. ה׳ ירדו במצולות. ו׳ תרעך חויב. ז׳ תהרום קמיך. ח׳ יאכלמו כקש. ט׳

רבי יוסי: הגלילי דער גמוילער זאגט: וואו זיינען מיינער טעקסט קומט: טע וואן דיא זאגט בעשעפן, דאס דיא מצריים זיין מכים געווארן ווידר אין בייק מעצרע מבער איט פונקליג היימגעזוכט ווארדן זייען. זיין מצרים, היימט עז זיין דער טריפט: „דיא בילדערטריפטקונדיגען זאגטען נו פרעה, עז איזט זיין פינגער גמטטעז.“ בייק מעצרע מבער ערקאהלט דיא טריפט: „וואו זען ישראל דיא גרויסע המנה זאגה דוא דער עוויגיז זון מצרים געשעגט, דאס פירבטעטיט דאז

שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּם
בְּמִצְרַיִם: וְאֵלּוּ הֵן • דָּם • צְפַרְדֵּעַ • כִּנִּים • עָרוֹב • דֶּבֶר • שְׁחִין •
בָּרָד • אַרְבֶּה • חֹשֶׁךְ • מַכַּת בְּכוֹרוֹת: דָּבַי יְהוָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סְמָנִים •
דְּצַ"ךְ עֲדַ"ש בְּאַחַ"ב:

בכל לחת מעבר המכות מטיף בחגיגתו טפה מן היין
ווערקס לחוץ וכן בסימן לע"ך עד"ש באח"ב.

וְהוּא עַל דֶּרֶךְ הַנִּפְלָאִים דְּבוּר מַמָּשׁ. לֹא חָזְרוּ בָּהֶם יוֹרֵה בָּהֶם חִנִּים, בְּמִצְרַיִם כִּנִּים, שֶׁנֶּאֱמַר וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה הָיוּ כִכִּנִּים בְּגוּפָן שֶׁל מִצְרַיִם כְּחִנִּים. לֹא חָזְרוּ בָּהֶם מְבִיא עֲלֵיהֶם הַבְּהֵרִין, בְּמִצְרַיִם הֶעָרוֹב. לֹא חָזְרוּ מְבִיא עֲלֵיהֶם דְּרִמְסִיוֹת כְּלוֹמַר חֵילוֹת הוֹרְגִים בָּהֶם, בְּמִצְרַיִם דֶּבֶר הֲרֵג מְקוֹמָם. לֹא חָזְרוּ זוֹרֵק בָּהֶם נְפָט, בְּמִצְרַיִם שְׁחִין, פִּי' רְבוֹתֵינוּ ז"ל הַדַּרְפְּתִים כִּי הַנֶּפְט הוּא מַסְרִיחַ וְהַשְּׁחִין הוּא מַסְרִיחַ, וְזֶה הַפֵּרוּשׁ לֵיכוֹ כָּכוֹן, לְמַת הוּא כִּי עִטְרָן וְנֶפְט מַסְרִיחִין לְכָל פֵּרוּשׁ זֶה לְמַדְנוּ לְוֹתוֹ כִּי רֵיחוֹ סְפִינָה לְחַת שֶׁל כּוֹרִים הַקִּיפוּהָ דּוּגִיוֹת שֶׁל יִשְׁמְעֵאלִים וְהָיְתָה מִלְחָמָה גְּדוֹלָה בֵּינֵיהֶם עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר לִבְנֵי הַסְּפִינָה כְּלִי מִלְחָמָה וְלָקְחוּ כְּלֵי מִלְחָמָה שֶׁל סְחוֹרָה שֶׁהָיוּ בַּסְּפִינָה וְהִרְתִּיכוּ לְוֹתָם וְזָרְקוּ עֲלֵיהֶם וְנַעֲשָׂה בָּהֶם לְמַעְבּוּעוֹ' וְנִרְאוּ לָהֶם וְהוּא זֶרֶק עֲלֵיהֶם נְפָט רוֹתֵחַ וְנַעֲשָׂה שְׁחִין. לֹא חָזְרוּ מְשַׁלֵּךְ עֲלֵיהֶם לְבָנִי בְּלִיטְרָאוֹ', בְּמִצְרַיִם בָּרָד. לֹא חָזְרוּ מַגִּיחַ בָּהֶם לוֹכְלוֹסִין הַרְבֵּה, בְּמִצְרַיִם אַרְבֶּה. לֹא חָזְרוּ לוֹסְרִין בְּבֵית הַלְּסוּרִין, בְּמִצְרַיִם חֹשֶׁךְ. לֹא חָזְרוּ הֲרֵג גְּדוֹלִים שֶׁבָּהֶם, בְּמִצְרַיִם בְּכוֹרִים שֶׁנֶּאֱמַר וַה' הִכָּה כָּל בְּכוֹר עַל כֵּן בַּח' יְחוּדָה לְתַת בָּהֶם סִימָנִים שֶׁזֶּה הוּא כְּטוֹקְסִין שֶׁל מְלָכִים. וְלִפְי זֶה נְתַן בָּהֶם סִימָנִין ר"י שֶׁזֶּהוּ הַסִּידּוּר הַנָּחוֹת שֶׁיִּהְיֶה כְּטוֹקְסִין שֶׁל מְלָכִים עוֹד הוֹעִילְנוּ ר"י שֶׁחִלֵּק לְוֹתָן לְשִׁבְעָה חֲלָקִים דְּצַ"ךְ עַד"ש בְּאַחַ"ב כִּי כֵן הָיוּ. שִׁבְעָה בֵּילִי מַהֲגִין שֶׁהָיוּ בְּתוֹךְ סַךְ נִפְרְעָה כְּנִיס וְאַהֲרוֹן הָיָה כְּתוֹ בְּתוֹכָן, וְשִׁבְעָה עַל יְדֵי הַקב"ה שֶׁהֵם עַל"ג שֶׁהָיְתָה בָּהֶם הַפְלָגָה וְלֹא הִ' בָּהֶן יָד לְמֹשֶׁה וְלְאַהֲרוֹן חֲלֹק לְהַקב"ה וְכֻלָּם בָּהֶן שֶׁהָיָה ע"י שֶׁלְּתֵן פִּיק הַכְּבֶשֶׁן שֶׁהוּא מִלְּרֵן ע"י לְהֶבֶן וְזָרְקוּ מֹשֶׁה בְּתוֹךְ שֶׁהָיָה שׁוֹלְכוּ בְּתוֹךְ וְהַקב"ה שֶׁהַפְלָגָה שֶׁלּוֹ הָיָה בִּישְׂרָאֵל. וְשֶׁלֹּא ע"י מֹשֶׁה שֶׁהָיָה שׁוֹלֵט בְּתוֹךְ וְהֵם בַּח"ת. וְהַחְרוּכָה מִכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁהָיְתָה בָּהּ הַפְלָגָה וְלֹא נִמְסַר חֲלֹק לְהַקב"ה. וְהֵכָּה הַמַּכּוֹת הָיוּ שֶׁלֹּשָׁה ע"י לְהֶבֶן דֶּם נִפְרְעָה כְּנִיס, וְשֶׁלֹּשָׁה ע"י מֹשֶׁה בְּלֹד לְהֶבֶן חֹשֶׁךְ

געוואלט זיים ער! דיא מצריים הייאגעוואלט האט, האָב כאָוך:
בלוט, פֿרעטש, חוכגעליעפֿעה, גענוג, פֿיעהזייכע, חיה;
טערביולען, האגעלטאג, היטערקקע, פֿיכסטערנוס, מוֹר
דאָ: טטערבען דער ערסטגעבאָרענען. רצ"ך עד"ש באח"ב:

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל׳ י״ג) וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ
אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֹתֹת: וּבְמֹפְתִים
זֶה הַדָּם. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ג׳ ג׳) וְנָתַתִּי מוֹפְתִים
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. דָּם. וָאֵשׁ. וְתִימֲרוֹת
עָשָׁן: דָּבָר אַחֵר. בְּיָד חֲזָקָה שְׁתַּיִם. וּבִזְרֹעַ
נְטוּיָה שְׁתַּיִם. וּבְמֹרָא גָּדֹל שְׁתַּיִם. וּבְאֹתוֹת
שְׁתַּיִם. וּבְמֹפְתִים שְׁתַּיִם: אֵלּוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת

ובמופתים זה הדם כמו שכתוב ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן, הנה הכתוב לומד כי מכלל המופתים הוא הדם והמכה הראשונה היתה שכתוב ליאור לדם, ואחר שדרשנו זה הפסוק ובדרשה לא נזכרו כל המכות אמנו דורשין זה דבר אחר.

דבר אחר ביד חזקה שתים וזרוע נטויה שתים ובמורא גדול שתים ובאותות שתים ובמופתים שתים, או עשר מכות שהביא הקב״ה על המצריים במצרים ואלו הם דם נפרדע כנים ערוב דבר שחין ברד ארבה חשך מכת בכורות, ר׳ יהודה היה נותן בהם סימנים דצ״ך עד״ש באח״ב כנגד ר׳ יהודה היה נותן סימנים כדי שלא ישנו התלמידים ובמס׳ מכות בפרק שתי הלחם (נו ח) בעכין שתי הלחם ולחם הפנים במדת אורך ורוחב וגובה הקרנות היה נותן סימנים זד״ליה״ז ונתן במכת מצרים סימנים לומר כי זה הוא הסדור המדוקדק הנזכר בתור׳ לא כמו שנזכרו בספר תילים בזמור ע״ח דם ערוב בפרדע ארבה ברד דבר בכורות ובזמור ק״ל חשך דם בפרדע ערוב כנים ברד ארבה בכורות. על כן בא ר״ה ועשה בהם סימנים שהוא המסודר בתורה שזה הסדר הוא הראוי כמו שאמרו בילמדינו (בפ׳ בא אל פרעה) בטקסין של מלכים הניח הקב״ה עליהם את המכות מלך בשר ודם כשמלכה מורדת עליו משלח עליה׳ לגיונו׳ ומקיפין אות׳ סוכר אחת היס, וכן במצרים הפך מימיהם לדם. לא חזרו מניח עליהם מקולעי׳ להפחידם מקול הנוקה, במצרים בפרדעים. ק״ר יוסי בר חניכא קשה היה להם קרקרין של בפרדעים במעיהם מהצפעתם

דען טטאַב, זיִ זויִ גענריעבען שטעהט: „דיזען שטאַב זאָללסט דוא אין דיא האַנד נעהמען מיט וועלכעם דוא דיא צייכען טהון זאָללסט.“ דורך וועלכע: וויוֹ זאַגען דורך בלוט, זויִ ענדאַרט הייסט: „איך וועלדע וואונדה נעבען אַם הימעל אונד אויף דער עהדע; בלוט אונד פַייער אונד נעבעלרַאַמפף.“ דבר אחר. מיינט מַנדערע מויזעגונג: ביד חזקה הייטעט מויך נוויים טטרייפע; ובזרוע נטויה מויך מויך נוויים; ובמורא גדול מויך נוויים; ובאותות מויך נוויים; ובמופתים מויך נוויים. מַזיִ נעהן פוֹמַגען וואַמיט דער היזיגע

שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כו ט) וַיְבִאֵנוּ שֶׁלּוֹפָה בְּיִהוּ נְטוּיָה עַל־ יְרוּשָׁלָיִם: וּבְמֹרָא גָּדֹל. זוּ גִּלּוּי שְׁכִינָה. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד לד) אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ: וּבְאֹתוֹת. זֶה הַמַּטֶּה.

מצרם ירקה קבל מכקלום הוא מתרגם בכל מקום מורא חזוקא לשון רקיה כי קלו המלות שרש עלולות מתקלפות פ"ח הפעל ללמ"ד הפעל. ועגין גלוי שכינ' הוא רקיית המלאך כמו שכח' וה' הולך לפניהם יומם הרי כתגלית להם שכינ' ולמרו בב"ר מ"ר חלבו וגם את הגוי אשר יעבודו דן מככי גם מרבע מלכיות דן מככי בשתי מותיו', ר' שעזר בשם ר' יוסי הגטיר הקב"ה שיגא את בניו כשיעבו תשוב' בע"ב מותיו' מ"ה יודן מלבוא לקחת לו גוי וכו' על ובמורא' גדולים ע"ב מותיות ומ"ת ע"ה מותיות הן גוי רשמון למינו מן המכין ופירש זה כי בשם המפורש כגאלו שהוא ע"ב מותיות כיצד י' עשרה י"ה חמש עשרה יה"ו כ"ח וכ"ה הס מ"ו והשם כולו בכלל כ"ו עם מ"ו הרי ע"ב.

ובאותות זה המטה כמו שכח' ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות, ובמופתים אמרו כי זה המטה כבקע בין השמשות כי לא כבקע בשעת ימי ברחשית וגם אשר שעת ימי ברחשית לא כבקע שאין כל שדם תחת השמש מ"כ לא כבקע שא בין השמשות שהוא בין שעת ימי ברחשית ובין אשר שעת ימי ברחשית והיתה בריאה כפלאה שבו כעשו האותיות שהוא של סנפרינון שהוא מין קשה וכבקע הסלע מפניו והיו חקוקות בו המכות דכ"ך על"ם בא"ב והיה גם שעשה בו משה כל האותיות ושיהפך לנחש וכשים גדולים כעשו בו.

זאגען מיט דעם טוועדט, זאָ זויא גענטריעבען טטעהט: „אונד זיין געציקטעז שווערדט אין דער האַנד אויגעשטרעקט איבער ירושלים." מונד מוכטטר פֿורכט בארען ערטייכונגען: דיזעז דייטעט חויך דים ערטיינונג דער שכינה, זאָ הייסט עז אייגע גאָטטהייט וואָהל יע אונז טערנאָממען הינצוגעהען, זיך מיטטען אויז אייגעם אַנדערן פֿאָלקע איין פֿאָלק הערויצונעהמען, דורך פֿערזוכונגען, צייכען, וואונדער, קריעג, מיט שטאַרקער האַנד אונד אויגעשטרעקטעם אַרמע, אונד אונטער פֿורכט; באַרען ערשיינונגען; וויא דיאיניגען וועלכע דער עוויגע דיין גאָטט אַן מצרים פֿאָר דיינען אויגען אויגעאיבט האַט." דורך נייכען: כמָוך דורך

בְּיָד חֲזָקָה: וּזְהֵבָר: כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ט׳ ג׳) הִנֵּה
יַדְיֵי הוֹיֶה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים
בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד
מְאֹד: וּבְזְרֹעַ נְטוּיָה זוּ הַחֶרֶב: כְּמָה

במכילת׳ מ״ר יחזיה ש תקרי ופסחתי שלח ופסעתי ובהרב׳ מקומו׳ משתמט׳ חכמי׳ בחי״ת
במקום עי״ן כמו שביאר הרמב״ן ז״ל בסדר ואלה שמות, וזאת הפסיעה היא שיהיה ישרא
בין שכי מצריים זה מזה וזה מזה כאלו גזרת החל תלג ממקום למקום ולשון ופסחתי הוא
כנגד הגזירה כי כל אלה הדברים המתייחסים לחל׳ הם כנגד גזירתו, וי״מ ופסחתי
עליכם הוא לשון מכוך׳ מעכין פסח שאיכו יכול לילך ואיכו כראוי זה שאם ופסחתי יתפרש
לשון מכוחה והוא רמז ש הגזירה מ״כ כשתכוך הגזיר׳ עליהם תשחיתם, אלא העיקר כמו
שדרשו ז״ל אל תקרי ופסחתי אלא ופסעתי, והכלל כי הגזירה היתה במכות החל וזהו
בעצמו ובכבודו והמכה היתה בגזירתו שעשאוה אלו המזיקין שכיתכה להם רשות לחבל כי
זה הוא דרכן לולי המציע׳ האלהי׳ וכשכיתכ׳ להם רשות כעשית הגזירה, ושמירת ישראל
מפכי התעסקותם במכות בחותה שעה שעברה מעליהם הגזירה דרך דילוג בחילוף חי״ת
ופסחתי בעי״ן ופסעתי כעכין לפשע׳ כך בשי״ן לשון דילוג, ולזה כקרא הקרבן פסח כמו
שכתוב וזבח פסח הוא לה׳ אשר פסח על בתי בכי ישראל במצרים בכגפו את מצרים ואת
בתיכו הציל הכוגף הוא המציל כי לשכה הגזירה מבית מצרי אחד לבית מצרי שכי והישראל
ביכיהם כגיל:

ביד חזקה זו הדבר, כמו שכאמר הכה יד ה׳ הויה במקכך אשר בשדה בסוסים בחמורים
בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד. למדכו כי מה שכתוב במקרא בכורים ביד חזקה
היא הכזכרת במצרים שהיא הדבר:

ובזרוע כטויה זו החרב, שכאמר וחרבו שלופה בידו כטויה על ירושלים, למדכו כי
כטויה כאמר על החרב אבל לא מציכו במכות מצרים שכזכר בהם חרב וכראה שהוא כזכר
דמה שאמרו לפרעה פן יפגעכו בדבר או בחרב והיו רוצים לומר פן יפגעך אלא מפכי כבוד
המלכות אמרו יפגעכו אם כן מציכו במכות מצרים שהפחידם להביא עליהם חרב:

ובמורא גדול זה גלוי שכיכה, כמו שכא׳ או הכיסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב
גוי במסות באותו׳ ובמופתי׳ ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע כטויה ובמוראים גדולים ככל
אשר עשה לכם ה׳ אלהיכם במצרים לעיכיך. הכה פירשו מורא ל׳ ראייה ואיכו מאוכזו כ״א

ביך • איט טטמרקער המַכד: דינע דייטעט אויך דים פֿיעהזייכֿע,
ווים זיך דים טריפֿט חַן מיינער מַכדערן טטעוֹוע אויפֿדריקקט: „דיא האַנד דעו
עוויגען ווירד זיין אַן דיינעם פֿיעהע וועלכֿעו אויף דעם פֿעלדע איזט, אַן
פּפֿערדעו, עזעלן, קאַמעעלען, אַם רינדפֿיעהע אונד אַם קליינפֿיעהע,
איינע זעהר שווערע פעסט.“ איט חויזגעטטרעקטען מַרמע: ווען

וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם. אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ.
וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר. אֲנִי וְלֹא שָׂרָף. וּבְכָל אֱלֹהֵי
מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים. אֲנִי וְלֹא הַשָּׁלִיחַ. אֲנִי
יְיָ. אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר:

הכתוב לומר ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף הרי שהמשחית היה נוגף במצרים לא הקב"ה בכבודו ובעצמו, ועוד היאך לפשר שהקב"ה יהיה כפקליטון להשחית במצרים שהיתה לומה רעה ובזויה והיה רלוי שמלאך לכזרי יעלה גם לא זימותו דרך כבוד ע"י הקב"ה. ולתקן חלה הדברים נריך להקדים מה שפירשו לנו חכמים נחלה הפתרים, בבר למרו חז"ל במסכת ברכות כי כל העולם כולו הוא חלה מזיקין מקיפין בני אדם והם"י לינו נותן להם רשות להשחי' והוא יפול מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש, וכן למרו בילמדנו סוף פר' וחלה המצפעים כי הקב"ה מוסר למי שהוא רונה לשומרו מלאכים ועושין לו דרך וא' מהם מכריז לפניו תנו כבוד לבלמו של הקב"ה וא"ר יהודה בר' שלם בר' לוי אין לך בית רובע בחללו של עולם שאין בו תשעת קבין מזיקין, והיאך עשויין א"ר לוי פורמא בפניהם כגון חמורים של טוחנין וכשעונות גורמין הפורמא כגלה והאדם כשטה, וכשהמלאך הכורז שלום שותק האדם מיד כיזוק שכא' ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממיתים למתים לא כא' אלא לממיתים לאותן מלאכי חבלה שהוא כמסר להם, ומכין שמלאך כורז לפניו שכא' אם יש עליו מלאך מלין לאחד מכי אלף אם יש מן אותם אלף מזיקין מלאך כורז עליו לפניו להגיד לאדם יושלו אותה שעה ויקוככו ויאמר פלעהו מרדת שחת מצאתי כפר, ואמרו בגמ' פ' הכונס כיון שכיתכה רשות למשחית לאבל שוב אינו מבחין בין צדיק לרשע שכא' ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. וכיון שכתאבד זה מדברי רז"ל כאמר בהיתר אלו הספיקות כי הקב"ה נתן רשות לאלו המשחיתים לאבל לא ע"י מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח כי לא היו אצובים שישחיתום מלאכי עליון שא שו המזיקין וזהו ועברתי בארץ מצרים ואת היא גזירתי שגזרתי עליהם כך לתת רשות לאלו המזיקין שהם מקיימין דינו בלויבין שו הן בית דינו של הקב"ה בגזירתו שגזר עליהם כך ואלו הן הממיתים הכזכרים בכתוב ואיתו לממיתים, והמלאך המלין ליזרחל שהוא אומר מכאתי כפר הוא ההתעסקות במצות הפסח וכתיבת הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות, וזהו ורחיתי את הדם אינו שיהיה הדם לבל אחד שהרי כתוב והיה הדם לכם לאות ולא לאחרים לאות שא ורחיתי את הדם הוא המלאך המלין להגיד ישרכם כי אתם עסוקים במצות ובזה אני פולה אתכם מיד המזיקין כעכין שכא' פלעהו מרדת שחת, ופסחתי עליכם פירשו

מיך וועדע דאָז וואָלד מצרים דורכֿטטרייפֿען: מיך זעלבסט
קיין עגעל. אונד מיך וועדע טוֹאָגען: מיך זעלבסט קיין שרף;
אונד מיך וועדע טטראָפֿגעריכֿטט מיבען: מיך זעלבסט קיין מַכּ;
געזאָנדטער; מיך דער עוויגע: מיך בינ׳ס קיין מַנדערער.

וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף · וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ · אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ · שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב יב) וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ׃

בכבודו ובעצמו שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה׳. ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך והכיתי כל בכור אני ולא שרף ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ולא שליח אני ה׳ הוא ולא אחר זהו לשון ההגדה. ויש לשאול הא מהכי כתיב בפרשת שלחו ישראל למלך אדום וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, ויש מפרשים כי זה המלאך שלחו ישראל למלך אדום הוא מרע״ה כי הנביאים נקראים מלאך כמו שכתוב וישלח יפתח מלאכים אל מלך ה׳, וי״מ כי זה המלאך הוא הנראה למשה בסנה והוא מיכאל ולא בא להודיעם אלא להודיעם כי הקל יתברך יוציאם ממצרים בכבודו ובעצמו והגדה לא לדברה אלא שהמכות לא היו ע״י מלאך, וזהו שדרשו ועברתי בארץ מצרים להכותם כמו שנאמר כי בלילה הזה אני עובר בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים, ודרשו שלשת היציאה וההעברה לא תהיה ע״י מלאך ודקדקו כן לפי שהפרשה כולה היא מדברת בלשון משה והיה רצוי שיאמר ועבר ה׳ בארץ מצרים והכה כל בכור על כן ידרשו כי ועברתי אני בעצמי לא ע״י מלאך שלוח אחתי במצות כאשר נאמר בדוד ובסנחריב, והכתי כל בכור אני ולא שרף, כלומר כי גם המכה תהיה ע״י הקב״ה לא כמלך שעושה בקהה בחוזיו על ידי ספקלטון שלו שהם הטרפים שהם תופסים אם עורפת בחוזיו כעין שנאמר בחליהו תפסו אם מן הסמים ותאכל אותו ואת קמיזיו. ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים לא ע״י שליח השלוח אחתו יתברך לכל המעשים הנעשים בארץ והוא המלאך הגדול שנקרא מטטר״ון כי שליח בלשון יון מטטרון, אני ה׳ אני הוא ולא אחר כמ״ש פירש שהוא בעצמו עשה המכה והרמב״ן ז״ל פי׳ שהוא אחד ואין אלוה עמו למחות על ידו. ויש לשאול זה שהרי הכתוב אומר וה׳ הכה כל בכור בארץ מצרים ואמרו ז״ל כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו ואחד לכולן וה׳ דיבר עליו לעשה הנאמר על אחוקב אחר דברי מיכיהו בן ימלה שראה השם ובאו השמים מימיו ומשמאלו, ועוד

מדר זאכסט מירגענד מיינען מבגעטיקטען, זאכדערן דער הייליגע, געלאבט זיין ער, אין מייגענער הערריקייט; זאָ הייסט עס אויך אין מיינער מכדערן טטעוולט (שמות 12, 12): „איך ווערדע דאז לאנד מצרים דורכשטרייפען, אן עבען דיזער נאכט, אונד איך ווערדע יעדען ערסטגעבאהרנען אים לאנדע מצרים שלאגען, פאם מענשען ביז צום פיעה, אונד אן אללען גאטצען מצרים׳ס ווערדע איך שטראפגעריכטע איבען; איך דער עוויגע!"

אֱלֹהִים: וְאֶת עֲמָלֵנוּ. אֵלּוּ הַבָּנִים. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ"ו) כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן: וְאֶת לַחֲצֵנוּ. זֶה הַדְּחָק. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (ש"ב ט"ז) וְגַם־רָאִיתִי אֶת־הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם:

וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים: (דברים כ"ו ח')

וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם. לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ:

ואת עמלנו אלו הבנים, כי קדם לעמל יולד כמו שנאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון:

ואת לחצנו זה הדחק, כמו שנאמר וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם, אלו הם הנוגשים הרודים בהם להכביד עליהם העבודה ומכחדי כחם. ואחר שדרשנו זה הפסוק כדרוש הכתוב הבא אחריו לסמוך כל פרק לפסוקי התורה:

ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים:

ויוציאנו ה' ממצרים לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא על ידי שליח אלא הקב"ה

נאַממען. "חוכזרע מיהזעוֹיגקייט: מין בעטרעף חוכזרער קינדער, וָמ וויִ געטריעבען שטעהט: "יעדען נייגעבאָהרנע; וזָהן זאָללט איהר אין דען פַּלום ווערפֿען, יעדע טאָכטער אַבער לעבען לאַסען (שמות 1, 22)." חוכ: זער דרמכגזמן: היערין ווירד דער חוֹזגעוויגע דרוקק פֿערשטַנדען, דען זָמ הייסט עז מין מייבער מַנדערן שטעזוֹע: "איך האָבע אויך דאַז דראַנגז: זאַל געזעהען וויא דיא מצריים זיא דריקקען (שמות 3, 9)."

ויוציאנו. דער עוויגע פֿיהרטע אונז אויז מצרים הערויז מיט שטאַרקער האַנד, מיט אויזגעשטרעקטעם אַרמע, אונד אונטער פֿורכטבאַרען ערשיי: נונגען: דורך צייבען אונד וואונדער; (דברים 26, 8). דער עוויגע פֿיהרטע חוכז חויז מצרים: ניכט עטוואַז דורך מיינען ענגעז מָדער שרף

---

*) ובמורא גדול ת"ח ונתוכח לנחת, ובמוראים גדולים במזוכין דנדנין, ולדעתו יהיה מורא כמו מלחמה לע"פ שהם מזכים שדשים וחין זה זה בלשוכינו כי עלולי הפ"ח והיי"ן והלמ"ד ישתוו בעיקר פתרונם כמו שכתב הרב המורה בחלק א' פרק ס"ז, וידמה שהפילו שם מראה על כל חזיון בחם והפילו שם מורא על חזיון הורא ומופלא, וזה שחו"ל ובמורא גדול זה גילוי שכינה.

מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֶּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבֹדָה
וַיִּזָּעֲקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל־הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבֹדָה׃
וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ
אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב׃ וַיַּרְא
אֶת עֳנִיֵּנוּ׃ זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ׃ כְּמָה
שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע

העבודה וגו', כי הם מקוים מתי ימות המלך הקדם מאחר התחכם עליהו מולי יקום מלך חדש ויקל מעליהו וכשראו שאחר מות המלך לא הוקל מעליהם ואם הרשעון הקל החדש הכביד אז בלבהו הרבה ולא מצאו תקנה אלא להתפלל אל אלהי אבותיהם להושיעם:

וישמע ה' את קולם כמו שנאמר וישמע אלהים את נאקתם׳ ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב. כי לא היו הם ראויים לכך לולא זכות האבות כמו שפי׳ יחזקאל ואמר ואומר אליהם אים את שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו וימרו בי ולא אבו שמוע לי איש שקוצי עיניו לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואומר לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים והוא שנאמר ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב:

וירא את עוניינו זו פרישות דרך ארץ. זה התשמיש כמו שנאמר ואיש אין בארץ לבוא עליו כדרך כל הארץ, והוא לשון עונייו שהוא עוני גדול כשפורשין האיש והאשה ממנות עונתם וכמו שדרשו במסכת יומא לא תענה את בנותי מתשמיש והוא כמו שנא׳ וירא אלהים את בני ישראל שהם הבינים שאין רוצה לותם אלא החל יתברך שהוא יודע מה שמחשבה והוא וידע אלהים:

אלזדער קאניג פֿאן מצרים שטארב, דא זייפֿצטען דיא קינדער ישראל׳ס אונטער דער ארבייט, אונד שריין; איהר וועהקלאגען שטיעג צו גאָטט הינויף, פֿאן דער ארבייט. „דער עוויגע ערהערטע מוזערע טטיממע: וויא עז וויטער הייסט: „גאָטט ערהאָרטע איהר יאממערן; ער געדאכטע אן זיינען בונד מיט אברהם יצחק אונד יעקב." ער זאה מוזערע נאָטה: דיעס נייעט חויך דיא העממונג דער פֿוייטיכען ערקענטנוג, וויא עז דאָרט וויי טער הייסט: „גאָטט זאה דיא וואָהנע ישראל׳ס, אונד גאָטט האט עז וואהרגע

רַעֲמְסֵס: וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה.
כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וַיְעַבְּדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ:

וַנִּצְעַק לַיי אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יי אֶת קֹלֵנוּ
וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ: (דברים כ"ו ז')

וַנִּצְעַק אֶל יי אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. כְּמָה
שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב' כ"ג) וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת

כמו חלף מבן חדש ומעלה ולא עלה מכיסם כ"ח שכיס ועזרים חלף ושאר השבטים שלח
כמו חלף מבן עשרים ומעלה עלה מכיסם לחמשים ושנים ושבעים חלף הרי שהעגול גרס
הרבוי מרחמי החל להפך עצתו:

ויענונו כמו שכתוב ושימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם וגו', כי הכוגזים
הרודים בהם היו מזכירים לותם בעלות השחר שלח יתעכבו עם כשותיהם להמעיטם וזה
היה עכין שלומית בת דברי שהכוגז הוכיח בעלה והוא ככבם לקבריו והיא חשבה שהוא בעל'
ובעל לותה וכתעבר' מלותו מקלל שמקללוהו ישראל:

ויתנו עליכו עבודה קשה כמו שכתוב ויעבידו מצרים לת בני ישראל בפרך. ותרגומו
בקושיו עבודה שהיא מפרכת הגוף בחמר ובלבנים ובכל עבודה בשדה לת כל עבודתם לשר
עבדו בהם בפרך כדי שיכחישו גופם ויתמעט לחותם ולא יזרעו ויתמעטו. ולשר שדרשו
זה הפסוק התחלנו לדרוש הפסוק הלשר והוא ונצעק. ויש מפרשים בפרך מלשון פרכת
מחיצה שהיו מפרישין לותם מכשותיהם וגם גבי עבד לא ירדנו בפרך לעיניך להפריזו
מלשתו ולשון רבותינו הוא לשון קושי כמו שלומרים פריך רב לשלי וכיוצא בי' הקשה:

ונצעק אל ה' לשהי לבותינו וגו', זהו ל' הפסוק ולשו דורשין פרק לשר פרק למצוא לה
סמך בפסוקי התורה שהקורלים במקרא ניכורים בדקו דבריהם בכל מה שלמרו:

ונצעק לל ה' לשהי לבותינו כמה שכתוב וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן

טוערע מַרבייט חוץ: ווים עז וויטער הייסט: „דאַרויף טריבען
דיא מכריים דיא קינדער ישראל'ס צור אַרבייט אַן, מיט שטרענגע."

ונצעק. ווער שריען צו דעם עוויגען, דעם גאָטטע אונזערער פאָטער;
דער עוויגע ערהאָרטע אונזרע שטימע, ער זאַה אונזרע נאָטה, אונזרע
מיהועלינקייט אונד אונזער דראַנגזאַל (דברים 26, 7).

ווער שריען צו דעם עוויגן, דעם גאָטטע מונזערער פאָטער:
ווים הים טריפּט דאָרט ערלאָהט (שמות 23, 2): „לאַנגע צייט נאַכהער ווער עז

וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א, י) הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ: וַיְעַנּוּנוּ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם

וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־

מבול לעולם תבל לא כאבע זכאיכאסו במים שלא יטביעם במים והיו שאמר יתרו עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם כמו שתרגם לנקלוס בפיתגמא דקאזיבו מצרקי למידן ית ישראל בזה דייכיכון הם השליכו בניהם בילור והוא השליכם בים. והחומות הם כל היום מתחכמים עליכו התחרוכים יותר מהרחשוכים והקב"ה מגילנו מידם עשו לאמר שוטה היה קין שהרג את הבל אחיו כדי שירש כל העולם ולא היה יודע כי אביו אדם יוליד את תחת הבל כי הרגו אחיו אבל אחי יקרבו ימי אבל אחי ואחר כך ואהרגה את יעקב אחי ואירש הכל. פרעה אמר שוטה היה עשו ולא היה יודע כי יעקב יוליד בנים קודם שימות אביו וירשו אותו אבל אחי אמית קטנים אם בן הוא והמיתן אותו. המן מה אמר שוטה היה פרעה ולא היה יודע שהבנות יפרו וירבו ויהיו נקראים על שם ישראל אבל אחי אשמיד כולם מנער ועד זקן טף ונשים. גוג אמר שוטה היה המן לא היה יודע כי אלהיהם יפר עצתו אבל אחי אלחם עם שהיהם שנאמר יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו. והאל יתברך שוחק עליהם ולועג שנאמר יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו. וכן בפרעה דיבל עצתם הם אמרו פן ירבה והכתוב אומר אל תאמר פן ירבה אלא כן ירבה וכאשר יעצו אותו כן ירבה כי העיקר הוא גורם הרבוי לא כמו שפירש הרשב"ם ז"ל כן ירבה הימים אשר לא עוכה אלא ירבה יותר מהימים שלא עוכה להפר עצת פרעה הלא תראה שבט לוי שהיה פטור מעבודת פרך לא פרו ורבו כשאר השבטים כי לא

זיא האבען חוכז: בא: המפט געטאטען, אז ווא דיא טריפט דארט ערלאהוט (שמות ג, חב): „ואהלאן! (זאגטע דער קאניג פרעה) ווער ואללען איהם (דעם פאלק) דורך לייסט בייאקאממען; עז מאכטע זיך פערמעהרען, ווען דען קריעג ווערדען זאללטע, זא קאננטע דיעוע פאלק צו אונזערן פיינד; דען איבערגעהן, אונד מיט אונז שטרייטען אונד אויז דעם לאנדע ציהען." זיא חוכטע רדריקקטען חוכז: ווא דיא טריפט ווייטער ערלאהוט: מאן זעטצטע איבער דאזועלבע בעאמטען דער פראהנדינסטע אום עז דורך איהרע שווערע ארבייט צו אונטערדריקקען; עז מוסטע דעם פרעה פאר; ראטהסשטאדטע בויען, נאמליך פיתום אונד רעמסס." זעגטען חוכז:

שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ט"ז ז') רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ וַתִּרְבִּי
וַתִּגְדְּלִי וַתָּבוֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכֹנוּ
וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ וְאַתְּ עֵרם וְעֶרְיָה׃
וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ
עֲבֹדָה קָשָׁה׃ (דברים כ"ו ו')

וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה. לפי שדרכו הפסוק הראשון בלשון לדרוש זה הפסוק הזכי כדי לספר בליל הפסח רבוי הטובות שעשה לנו הא כמו שהיו מספרים מציאי היציאות להרבות תודות ושבחי' לאל על כל הטובות האלו. ואמר וירעו אותנו המצרים כמו שנאמר והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף וגו' והפסוק שנאמר בפרשת זאת חקת התורה הוא וירעו אותנו מצרים וכתב במצרים ימים רבים וירעו לנו המצרים ולאבותינו והפסוק הנאמר במקרא ביכורי' וירעו אותנו המצרים והפרעים דין וירעו לנו ודין וירעו אותנו כי וירעו לנו ר"ל כי הגיעה רעתם עליהם בגופותינו לפי עבדה עליהם רעתם תמיד בגלות ועכוי לכל וירעו אותנו כי חשבונו רעים מבלי הגעת רעה לגופותינו לפי שאמרו שאחרו בעצמם רעים והחזיקו רעים על כן אמר כמו שנאמר הנה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ, כלומר הם רעים ונריכים אנו להתחכם שלא יזיקו ברעתם כשיבואו עלינו לויבינו ויהיו הם בעזרתם להלחם בנו, וההתחכמות הזה הוא להתחכם למוציען כי אחרו יודעים הם למוציען מדה לדון מדה כנגד מדה לכן נריכין אנו להתחכם איך נמעט אותם שלא ידין אותנו מוציען מדה כנגד מדה כי אם בלא כשרוף אותם ח"ו כי יפטרו מוציען בלא כי בלא ה' כשפט. ובאמרך להרוג אותם אי אפשר כי מוציעם שופט בארצו כל כשר אין להתחכם למוציעם שלא להמעיטם במים להשליך כל הילוד היאורה והוא כבר כשבע שלא ידיח מבול לעולם ולא יכלה אותנו במים. והקב"ה כשבע שלא ידיח

לאַ הויריך, ווייל עס דאָרט בעשריבען טעטהט (יחזקאל 16, 7): „איינע אויפֿ צאָהליגע מענגע וויא גראָוואָכֿוע דאָס פֿעלדעז האַבע איך דיך ווערדען לאָסען; דוא גאָדיעהעסט, וואוכֿסט האָך עמפאָר, אונד קאַמסט דאַהער גאָשרירט; טען אין ליעברייצענדער בילדונג, מ:"ו.

וירעו. דיא מצריים אַבער האַבען אונז באָזהאַפֿט גאָשאַלטען, אונז אונטערדריקט אונד שווערע אַרבייט אויפֿגעלעגט (דברים 26, 6).

ס) וירעו אותנו המצרים וגו', אין לפרש שהמצרים הרעו לנו שא"כ הי' לו לומר וירעו לנו מצרים ולאבותינו שנפ' חקת (במדב' כ טו) אבל וירעו אותנו פירושו שהחזיקו אותנו לאכזים רעים המבקשים להריע לגולתם לרוע תכוכתם ובני אדם נריכים התחכמות להשמר מרעתם, וזהו שאמר כמה שנאמר הבה נתחכמה וגו' ואין בפסוק וכל שום רעה שיגזו המצריים ליזרע כי אם שתירה מרעת יזדחל.

גשן: בִּמְתֵי מְעָט. כַּמָּה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י כ"ב)
בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיְמָה
וְעַתָּה שָׂמְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב:
וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל. מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל
מְצֻיָּנִים שָׁם: עָצוּם. כַּמָּה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א' ז') וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד
מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: וָרָב. כַּמָּה

ויהי שם לגוי גדול מלמד שהיו ישראל מצויינין שם עם גדול שלש היו כגרים הכפרדים אחד כאן ואחד כאן אבל היו גוי אחד בארץ מצויין ומפואר וכיכר בהוד והדר, כמו בני ניון היקרים המצויינים במילה וכיבת ותגלחת כך היו ישראל מצויינין שם עם בפני עצמו מפואר וכיכר בהוד והדר לא כגרים, וכבר אמרו ז"ל במסכת יומא שמיהן של ישראל לא פירשה ישיבה מהן, ירדו למצרים והיה בהן ישיבה שנאמר לך וחכפת את זקני ישראל, והיו מתיחסים לאבותם אביהם שהיה נקרא לאברם העברי, וכן הם היו נקראים עברים שנאמר ה' אלהי העברים נקרא עליהם, ולא שינו את שמם, ולא שינו את לשונם, כמו שאמרו חכמים במדרש בזכות שלשה דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו את לשונם ולא שינו את שמם ולא פרצו בעריות, אחת היתה בניהם שלומית בת דברי והיתה לאומה ופרסמה הכתוב לפי לך ניון יותר גדול מזה ואמר ויהי שם לגוי גדול שהיה לאומה מיוחדת:
גדול ועצום כמו שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם זה מפואר והוא גלוי שזה היה חסד גדול שהאכזי' נתים לגור ורבו זה הרבוי המופלג:

מיט חיינער קויינע פֿאַרוואָנן, ווײַ דיך טריפֿט ערלעכוט (דברים 10 22): מיט זיבענציג פערזאָנן זינד דיינע פֿאָרעלטערן נאַך מצרי' געוואָנדערט, אונד יעטצט האָט דיך דער עוויגע דיין גאָטט דען שטערנן אַם הימעל גלייך געוועצט אַן מענגע." עז געדיעה דמרט נו חיינער מכטבמרעו כמנימן, ווײַז זמגו, דמס דיך ישראל דמזעלבסט מערקבאַר חויגעלייכנעט וואַרען. מכטיג, זמ ווײַ עז חין יעצער שטעלע הייסט (שמות א, 7) „דיא קינדער ישראל'ס וואַרען פֿרוכטבאַר, וואוכזען אַן, פֿערמעהרטען זיך, אונד וואורדען מאַכטיג אונגעמיין זעהר; זאָ דאַם דאַז לאַנד איהרער פֿאַלל וואַר." חונד

לאַהוריין

*) ויהי שם לגוי גדול מלמד וכו', כן לגון הספרי וכ"ה בדפוסים קדמוניים וכן בייגב"ן גם בסידור הספרדים, לכן בדגוד שלחריו עצום לבד.

וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה׃ אָנוּס עַל פִּי הַדִּבּוּר׃
וַיָּגָר שָׁם׃ מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד יַעֲקֹב אָבִינוּ
לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם אֶלָּא לָגוּר שָׁם׃ שֶׁנֶּאֱמַר (רחצ׳ מו ז)
וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי אֵין
מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי כָבֵד הָרָעָב
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ

וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב זהו ל׳ הכתוב בתורה פרשת כי תבוא ועתה הוא דורש לותו פרק לאחר פרק. וירד מצרימה לאנוס ע״פ הדבור, זה לשון כי׳ לקיים גזירת כי גר יהי׳ זרעך וכמו שדרשו בתנלי לעם לאמכם בענותות להבה שרצוי הי׳ יעקב אביט לירד למצרי׳ בשלשלות של ברזל שלא שקדמה זכותו דאכירת יוסף משל לפרה שוריה שאינה נכנעת לילך לבית השביחה שמושכין את בנה והיא משכת לאחריו, כן יעקב ירד דרקבוד בענותות להבה׳ בגלות מפני יוסף שהי׳ עסוקה לע״פ הדבור פי׳ ע״פ הכתוב׳ מעכין והדבר אין בהם, ליהוי שכגזר׳ גזרת כי גר יהי׳ זרעך. ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע שם לגור שם, כי יעקב אביט כשירד למצרים לא היה לעתו להשתקע שם זרעו כי כבר הבטיחו האל יתברך אבי אבי אבי עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה, וגם בגזירת בין הבתרים נאמר ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, וכן ירידתו שם עם ניתו לא היתה אלא מפני הרעב והיו מושבים כשיעבור הרעב לשוב אל ארץ כנען, וכן אמרו לגור בארץ כי אין הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גושן, שהיא קרובה אל ארץ כנען, וזה היו אומרים המתודים על הביכורים שבכלל הטובה שעשה לישראל היא שבאו לגור ולאחוז ונשתקעו שם בארץ גושן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד מה שלא עלתה בלבם אלא מחשד אל כל היום עליהם, וזהו שאמרו במתי מעט שהאנשים מועטים היו כמו שנאמר בשבעי׳ בנפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה׳ אלהיך ככוכבי השמי׳ לרוב:

טיג אונד צאהלרייך." ער וואנדערטע נאך מצרים הינאב, גע׳
דרונגען דורך דיא גאטטליכע בעשטימונג. דאזענבסט נו ווילען,
דאז הייסט ער וואנדערטע נידא מן דער אבי׳כא׳ט זיך דאזענבסט מיינלוביגערן,
בלאס זיך דארט מיינע ווילע מויפגלוהאלטען; זא ווי עז מין מיינער אבי׳דערן
שטעלע הייסט (בראשית 47, 4) „דא זאגטען זיא (דיא בריעדער יוסף׳ס) דעם
פרעה: וויר זינד גע׳קאמען אונז היער צו לאנד אויפצוהאלטען, אויז מאנ׳
גאל אן ווידע פיר דיא שאפע דיינער דינער, דען דיא הונגערנאטה איזט
גראס אים לאנד כנען; זא לאס נון דיינע דינער אים לאנד גשן וואהנען."

לְיַעֲקֹב אָבִינוּ. שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֹּל. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ"ו ה') אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי. וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:

ערבי פסחים ודורש מארמי אובד אבי עד סוף הפרשה. ול"נ ולמד הוא ל' כהוג בתלמוד נ"ח ולמד מצוק של חמורים דרחמנן מחגיגה, ומכאן ואילך נ"ח וחצוד, וכן לאחריו.

ולבן בקש לעקור את הכל צ"ל ארמי אובד אבי, וזה על דרך התרגום שתרגם לבן ארמאה בעא לאובדא ית אבא, וכן כ"ת מהכתוב שהוא לא רדף אחר יעקב אלא לעקור את הכל יותר ממה שעשה פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים והניח הבנות צ"ל כל הלן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון, וזה לבן בקש לעקור את הכל, לולא שהקב"ה מנעו כמו שאמר הוא עצמו ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע, גלה דעתו כי לולא האזהרה הזאת הי' רוצה לעשות רעה, וכן אמר לבן ים לאל ידי לעשות עמכם רע, וזהו לעקור את הכל כי כן אמר הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא, גלה דעתו כי הכל הי' רוצ' ליטול לולי אזהרת הא ית', ומה שתרגם לנקלוס בעא לאובדא ית אבא לפי שהכתוב לא אמר אובד אבי כמו אובד ואיבד בריותיה שהוא לשון עבר שלא אובד ל' ניכוכי וידוע הוא מדרך הדקדוק כי הניכוכי הוא לאחר התחלת הפעולה קודם השלמתה וכן הי' עכשין לבן התחיל לרדוף ורצה לעקור ולא כשלמה הפעול' מפני האזהרה האלהית, וי"מ על דרך הפשט יעקב אבי שהי' נאבד הי' אובד מבלי לבוש ואח"כ ירד למצרי' ולא כת' זה הפי' שיקרא ליעקב אביהו אלא מפני שגר בארם, וגם אותו גרות בעזר הי' ובנים ובנים ומשם בנאתו לא ירד למצרי', והנכון מה שתרגם המתרגם כי הוא מספר חמדי הא ית' מתאב' בהגלת יעקב ואותנו מלבן, ואח"כ בהגלתנו ממצרים ע"כ המשיך לזה וירד מצרימ' ויגר שם בזמתי מעט וכאשר יעקב מארם לא ירד למצרים ואנו אומרים זה על הפרשה כולה כדי לדרוש אותה בהגדה.

חונגערן פאטער יעקב נו טהון; פרעה האט נור מיבער דאז אונגעליגט גענוגט דאז פערדאמאנג חורטהיין גענטפרנכן, לבן האבער וואלטע האבן: חויז דעם גרונדע לערשטערן; דען אן ערלויבהוט דיא טריפט (דברים 26, 5): "דער ארמאיטע האטטע דיא אבויכט צו פארניכטען מיינען פאטער (יעקב)", דער נאכהער נאך מצרים הינאב וואנדערטע, דאזעלבסט צו ווילען מיט איינער קליינען פאמיליע; אללין דארט גערייה ער צו איינער אכטבארען נאציאן, מאכ;

*) ולבן בקש לעקור את הכל צ"ל ארמי אובד וגו', כנל נ"ל וה בחיבורי הנכת המקרא נאומ מורע לבינה שהקפכתי ע"ב.

מכסין את המצות ומגביהין את הכוס.

מען בעדעקקט דיא מצות, העבט דאז כוס מין דיא הוהע חונד זאגט:

וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבַד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ. אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵינוּ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם:

יכיק הכוס מילו ויחור ויגלה המצ׳.

מען סטעלט דאז כוס ניעדער, דעקקט דיא מצות ווידער חויך חונד זאגט:

צְא וּלְמַד. מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת

נזקר לנל נחני הלילה נחזנו גחולים כי פרעה עמד ממטתו כזרחה מכת נכורות והלך נכל מזה כמו זח"ל וירדו כל עבדיך אלה אלי ואמר לו קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל, ח"ל מזה וכי בורחים אלו לגאת בלילי והקב"ה אמר לנו לא תצאו אלא מפתח ניתו עד נקר ח"ל ח"כ מה לעזה ח"ל מזה קרא בקול גדול ואמור נני ישראל הרי אתם נרשות עצמכם קומו צאו מתוך עמי ומאותה שעה נחזנו גחולים וקראו הלל נחצות הלילה אחר אכילת פסח כמו שאנו עושין אחר אכילת אפי׳ ואמרו הללו עבדי ה׳ ולא עבדי פרע׳ ואותה שאר הקב"ה שהיתה אותה שעה שנגזרה גזירת בין הבתרים שנאמר לו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ולכן נקרא ליל שמורים.

והיא שעמדה לאבותינו ולנו אותה הנטח׳ עמדה לאבותינו ולנו שבן אחד לנו וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי שיהא דן אותם ואניל אותנו מידם, וכמו שהנטיח ואמר ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה׳ אלהיהם והנטחתם לקיימם לעולם וכן עזה ולא אחד בלבד עמד לכלותנו אלא שבכל דור ודור כשדים פרסיים רומיים יוצים וזולתם מהאומות והקב"ה מצילנו מידם מפני אותה הנטחה שעמדה לאבותינו ולנו.

צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקוב אבינו התחלנו למפר ראש המרגיעים המתחכמים עלינו לכלותנו והוא לבן כדי להמשיך לזה ולזי מביאי ביכורים שהם מזכירים יציאת מצרים כדי לרמוז אותן פסוקים בהגדה זאת כמו שאמרה המזב׳ בפ׳

דיעזע נוזיכערונג מיטם דיא חונגערן פֿאטערן, חויך חונד, בייגעשטאנדען; דען ניכט עטוואַ מיינער וואַרם דער זיך מויפֿגעלעהנט חונד לו גרונדע לו ריכטען, זאָנדערן מין יעדעק גענולעכט חונד לויטאַלטער שטעהען באָזהאַפֿטע וידער חונד חויך חונד לו גרונדע לו ריכטען, אַללין, דער הייליגע, געלאָבט זיים ער! ענטריסט חונד מיהרער הָאָנדע.

צא • גשהע הין חונד זערצע וואָז לבן דער ארמאיטע מיך זיכער גשפיהרט

כְּמָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ בִּבְרִית בֵּין
הַבְּתָרִים. שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו יג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע
כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ
אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר
יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל:

לידת יצחק כי מלז היו גרים החדות לאחר לידת יצחק, באברהם כתיב ויגר באברהם בארץ פלשתים וביצחק כתיב ויגר יצחק בגרר ביעקב כתיב ויצא יעקב בארן מגורי אביו בארץ כנען, ובאחות כמעט וגרים בה, וכשתאחזו ס' שנה שהיו ליצחק כשכולל יעקב וק"ל שהיו ליעקב בגדלתו למצרי' יפסר למכין ת' שנה רל"ו וכן עמדו ישראל במצרי' וכן כרמז במ"ש רל"ו שנה ולא לאמר ת'. ומ"מ שיהיו ת' שנים במצרי' כי כשתאחזו שנותיו של קהת שירד למצרי' שהיו קל"ג ושנותיו של עמרם שהיו קל"ז ופ' של משה כשיצאו ממצרי' לא תמצאם ל' מאו' שכ' והב' שנים כנלעים לבנים עם החדות ע"כ מ"מ להיות ל' מאות שנים שלא מעת לידת יצחק כי כן כתוב כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם, ומ"ש ויהי מקץ שלשים ואחד מאות שנה מותן ל' שכ' מעת מעמד בין הבתרי' שהי' ליל פסח בחצי הלי' ולא כנזר עליו עבדות ועינוי מעת היות לו זרע, והקץ הי' כגזר ל' שנה קודם כשהי' לאברה' בן שבעים שנה והתחילו ל' מאות שנה כשהי' בן מאו' שנ', ולע"פ שכשיצא לאברהם מחרן לא הי' שלא בן ע"ה שנה כבר למרו בסדר עולם כי שתי יציאות יצא מ' בהיותו בן ע' שנה ולא כגזרה גזרת בין הבתרים ולפי זה פעם לאחרת בהיותו בן ע"ה שנ', ועל דרך הפשט לותן ל' היו קודם גזרת בין הבתרי' ביציאה לחשוכה שיצא שנא' ויקח תרח את אברם בנו וגו' ויצאו ללכת לכנען וישבו עד חרן וישבו שם, ולא הי' לאברם בן ע' שנ' ולא כשלמו ת"ל שנים עם ל' מאות משכולל יצחק, והקב"ה הי' מחשב את הקץ להשלים הנשחתו וביל פסח בחצי הלי' הי' מעמד בין הבתרי' ומאות' שע' כשכלם הקץ בחצי הלי' של ט"ו בניסן היתה מכת בכורות ולא כגאלו ישראל שהנשיקס, וברוך הוא שהנשיק ושמר הלי' מתי תבא והוא לי' שמורי' וכשהגיע לותה שע' נחלם לא עכבם לפי' רגע, כי לע"פ שלא יצאו אלא ביום כי כן לאמרו בגמר' הכל מודים כשנגאלו לא כגאלו שלא בלי', וכמו שפי' וזבחת פסח לה' שהיך בעבדכנת השמם מועד בתוך ממצריים בערב לתה זובח כבת השמם לתה לוכל מועד בתוך ממצרי' לתה שורף והתהיה

אברהם איך בונדע בין הבתרים גו גענייבערט האט; דען וואָ היסט עס דאָרט (בראשי' טו, יג): "דע טפרוך עס: וואָהל וואָלסטו דאָס עס וויסען, דאָס דיינע כאַקאָוואָטן מוטטען זיין וועלדען אין מיצרען מיהנען כיכט גענוגען וואָדע, וואָ אוֹן וויא דינסטבאָר אוֹנטער בעדריקקען וועלד, פֿיער הונדערט יאָהרע. וואָלזוי חוץ דאָס פֿאָלק וועלכעס זיא דיענען וועלדען ריכטע אוֹיך; וואָדען וועלדען זיא מויליעהען מיט גרוֹסען גוטע."

אֶת־יִצְחָק׃ וְאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו׃
וְאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת־הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ׃
וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם׃
בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל׃ בָּרוּךְ הוּא׃
שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשֵּׁב אֶת הַקֵּץ׃ לַעֲשׂוֹת

את הר שעיר כמו שכת' וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו שלח הקב"ה לעשו שיכוי כמו שקבל יעקב שנאמר ויבא יעקב בארץ מגורי אביו וכתגלגל הדבר וירד למצרים ומשם גאלנו הש"ת כ"ש כאלו לנו לבד לספר ביציאת מצרים כי משלנו עבדות ועיכוי ורחינו ישועת ה' ודבקנו בעבדותו, וזה הרשע בפר בעיקר ע"כ אחינו מספרים הלילה ענין היציאה הזאת כמו שהבטיחנו האל ושמר הבטחתו כמו שזכיר לאברהם. ובדבור יהושע כתבאר כי אף ע"פ שיצאנו ממצרים ועליכו לארץ כנען אין אחינו מזרעם לא מזרע מצרים אחר מהם יצאנו כי בעבר הנהר שהוא נהר פרת המבדיל בין ארץ כנען לארם ולזה נקרא אברהם ארמי העברי, ולא מבני כנען המקולל אחר נאמר כי מעבר הנהר שהוא שם המבורך ולזה אחינו מזכירים זה הסיפור על יהושע ליישר ולסמוך אל יעקב ובניו ירדו מצרים אין יצאנו משם בהבטחת האל ית' לאברהם אביכו בין הבתרים.

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא מיבין אחינו לברך לשהיכו שהוא מבטיח ועוש' כי הוציא אברהם מבית אביו והוליכו בארץ כנען אחר שהבטיחו ואמר לו ואעשך לגוי גדול ואח"כ גזר עליו ועבדום ועיכוי וזה כסיון גדול, אבל הבטיחו להוציאו מהגלות וקבע לו זמן וקיים הבטחתו, שהקב"ה מחזב את הקץ לעשות לאברהם אביכו מה שאמר לו בין הבתרים, שנאמ' ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום ועיכו אותם ארבע מאות שנ', ואחר הגזיר' הבטיחו ואמר לו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אככי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, זאת היא הגזיר' וההבטח' וקיים אותה ולא חיכר אותה אפי' רגע א' שהקב"ה הי' מחזב את הקץ והי' משמר אותו כדי לקיים הבטחתו, וזהו ליל שמורים הוא לה' הוא הלי' הזה שמורים לכל בכי ישרא להוציאם כי אותה שעה כשלם הקץ, כי המלאך שביאר את שרה למועד הזה כעת חיה תלד בן הי' פסח שבאותו פרק אפה מצות לתת להם לפי שהיה פסח, ובפסח כולד יצחק, וגזרת ד' מאות שכה של ועבדום ועיכו אותם לא הית' אלא מעת

זמאנו, אונד גאב איהם דען יצחק, דעם יצחק גאב איך דען יעקב אונד דען עשו; דעם עשו איבערגאב איך דאז גביירגע שעיר אונ עז אין בעזיטן זו כהאנו, יעקב אונד זיינע זאהנע האבען אונזערטען נאך מצרים הינאב.

ברוך. גאבענעדייעט זייא, דער זיינע פערהייסונג דען ישראל טרייוך האלט, גאבענעדייעט איזט ער! ער, דער הייליגע, גאלאבט זייא ער, האט דאז עגדע פינקטליך בערעכנעט, זור גאטטען בעפאלונג דעם וואז ער אונזערען פאטער

בְּשָׁעָה שֵׁשׁ מַצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ׃
מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ
וְעַכְשָׁיו קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם לַעֲבוֹדָתוֹ׃ שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע כד ב)
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־הָעָם׃ כֹּה־אָמַר יְיָ
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם
מֵעוֹלָם׃ תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר׃
וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ וָאֶקַּח אֶת־אֲבִיכֶם
אֶת־אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר׃ וָאוֹלֶךְ אֹתוֹ
בְּכָל־אֶרֶץ כְּנָעַן וָאַרְבֶּ֫ ואראה ק׳ אֶת־זַרְעוֹ וָאֶתֵּן־לוֹ

מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו. בגמרא אמרו מתחיל בגנות ומסיים בשבח פי' מתחיל בגנות מתחלה עובדי ע"ז היו אבותיהו במצרים, וכן אמרו בירושלמי בתחלה צריך להזכיר בשבר הנהר ישבו אבותיכ' ולפי שהזכיר בן רשע שהוציא עצמו מהכלל אנו ממשיכין לזה כי זה הרשע הוא שורש פורה ראש ולענה, כי מתחל' היו כן אבותינו בעבר הנהר כי כולם היו עובדי ע"ז כמו שנזכר בג"ל כי תרח היה עובד צלמים ואברהם בנו אחר שעבד לע"ז כתרח אביו הכיר את בוראו ועבר צלמיו וע"ז קרבו הש"י לעבודתו ואחבו זרעו מחזקים בבריתו שאחבו מזרע יצחק שכתן הש"י לעת זקנתו והבדילו מישמעאל ובני קטורה כמו שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע, וזהו שאמרו בירושלמי וארבה כתיב כמה כסיס עזיתי עמו עד שנתתי לו את יצחק, כלו' כסיוכות עזיתי, ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ולא כת' עשו זרע שכת' כי ביצחק יקרא לך זרע וגו' כל יצחק. ואתן לעשו

דיעזען דעמאָלסטערמאָטיפֿען חויזדרוקק קאָן איך כור זאָגען נור לייט וועלן מלכ חונד מרור פֿאָרזיעגען.

מתחלה • מכּפֿאָנגז וואָרען חונגערע פֿאָטער גאָטלעכדיענער, יעטלט חבער האָט דער מוֹרערהאָלטער חונד זייענען דינסטע גענוידאעט; זאָ הייסט עז (יהושע 24, 2): „דאָ טפֿרחך יהושע צום גאַנצען פֿאָלקע: זאָ האָט דער עוויגע ישראל'ס גאָטט געשפּראָכען: יענזייט: דעז סטראָמז (פרת) וואָר דער חורזין מיינער פֿאָ־טער פֿאָן יהער — תרח פֿאָטער אברהם'ס חונד פֿאָטער נחור'ס — זיי דיענטען פֿרעמדען גאָטטערן. דאָ נאָהמען איך מיינען פֿאָטער דען אברהם פֿאָן יענזייט דעז סטראָמז חונד פֿיהרטע מיהן דורכּז גאַנצע לאַנד כנען; איך פֿערמעהרטע זייענען

בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:
וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל אַתָּה פְּתַח לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג)
וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה
עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:
יָכוֹל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ. תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיּוֹם הַהוּא.
אִי בַּיּוֹם הַהוּא יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם. תַּלְמוּד לוֹמַר
בַּעֲבוּר זֶה. בַּעֲבוּר זֶה לֹא אָמַרְתִּי. אֶלָּא

המצות כמו החכם ולא הרם המצד לכפור בעיקר כמו הרשע. והיתה תשובתו בתמימות
לומר כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים ואלו המצות שאנו עושין הם זכר לאותן נסים.
ושאינו יודע לשאל את פתח לו שנא' והגדת לבנך שאפילו חכם שאין לו בן הוא שואל
לעצמו כי המצוה הזה לספר ביציאת מצרים בין דרך שאלה ובין שלא בדרך שאלה:
ולפי שהזכרנו זה הפסוק של והגדת לבנך ביום ההוא נאמר לדרוש אותו ולדקדק אותו
מה ת"ל בעבור יומרו ביום ההוא, אם למעט כל השנה לא היה צריך למעט שלא בספר
ביציאת מצרים כל השנה הזה דבר פשוט הוא, אבל הי' אפשר לומר כי מר"ח שהוא
התחלת הגאול' הי' מצוה לספר ביציאת מצרים, ע"כ בא הכתוב למעט ביומרו ביום
ההוא שאין הגדה זו אלא ביום הגאולה ביומרו ביום ההוא, ואפשר היה לומר כי כל היום
הוא התחלת היציאה ע"כ בא הכתוב ואמר בעבור זה כלומר מרגע שהוא בפניו
ע"כ אמר לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחי' לפניך והוא בלילה שאנו עוקרין
את השלחן ומצה ומרור מונחים בו:

המצות חוגו דער עויגע פֿון מצרים הוי דעמ שקולפֿענהויי הערוי: גענֿיהרט.
ושאינו. דען חוגהויפֿטערקוֹמען וואָהן מבער חוסט דוה חויפֿטערקוֹמען
מאַכען; דען וואָ הייסט עס חין דער טריפֿט: דוה וואָלסט דיינעמ וואָהנע מן יעמ
נעמ טאָגע ערלעוֹהולען חוגד חיהמ זאָגען: דיעזער השבעו, (דער בעפֿאָלגונג
זייגער גענאָטע השבעו), השט זיך דער עויגע מיינער מגעגענוֹמען מוי חיך
הוי מצרים גיבע.
יכול. אוֹן קוֹמֶנטע מיינען, פֿאָן לאָג קלע כיסן מן זייהע דוה ערלעוֹהולונג טאָן
לו בעגינגען, דערוק זאָגט דוה טריפֿט מיך זעלבען טאָגע; דאָ מבער דער
חויזדרוקק מיך זעלבען טאָגע וואָהרענד עס נוֹך טאָג חויט פֿערטאָנדען
ווערדען קאָן, דערוק זעטצט דוה טריפֿט נוֹך היגו: דיעזער השבעו,

רָשָׁע מַה הוּא אוֹמֵר (שמות יב כו) מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם: לָכֶם וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל כָּפַר בָּעִקָּר. וְאַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו וְאֱמָר־לוֹ (שמות יג ח) בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם: לִי וְלֹא לוֹ. אִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל: תָּם מַה הוּא אוֹמֵר (שמות יג יד) מַה זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו

והתיכוך תמיה ואומר זה התיכוי למה כי אין דרכנו כל השנה לאכול קליות ואגוזים אלא לאחר סעודה ואנחנו מזכין אותו כי הלילי הזה הוא משונ' לפי שא"א לאכול אחר הפסח הנאכל על השבע באחרונה וכן על כזית מצה באחרונה דבר אחר כדי שישאר טעם פסח ומצה בפה, ולפ"ז אין מפטירין ומזלימין סעודתא כמו המפטיר בנביא להזליס קריאת התורה ל' שלוח בתרגום ישלחנו תחת עיניו ולא פותחים פה לשחול תנו לנו קליות ואגוזי' להיות אחרונים בסעודה כמנהג ואנו אוכלים אותם אחר סעוד' ופי' אפיקומין אפיקו מינן כלומר הוציאו לנו מיני פירות. ואומרי' כי בל' יון אפיקומין מנוחה פי' שיכוו מאכילה. הנה כתפרשה זאת הפיסקא בשאלת חכם:

רשע מה הוא אומר מה העבוד' הזאת לכם ובאומרו לכם הוציא עצמו מהכלל וכפר בעיקר התורה, והיתה התשובה לו בעבור זה עשה ה' לי ולא לו ואלו היה שם לא היה נגאל, כי היה מת בג' ימי אפלה שמתו בהם רשעי ישראל, ואע"פ שזה הפסוק נאמר על מי שאינו יודע לשאל כרמז בו באומרו עשה ה' לי לשאלת הרשע כן פי' הרמב"ן ז"ל בפ' בא אל פרעה, ו"ש לפי פתה הקהה את שיניו מלשון לחנות אכלו בוסר ושיני בני' תקהינה והוא כעין אלהים הרס שניו בפיו מלתעות כפירים, והתשובה הכתובה בתורה על מה העבוד' הזאת היא ואמרתם זבח פסח הוא לה'. אבל תשובת לכם כרמזה התשוב' באומרו עשה ה' לי: תם מה הוא אומר מה זאת. לא העמיק בשאלתו לחקור בפרטי

רשע. מונד דער פֿערוכֿטע, ווער דריקקט זיך דיעזער חוץ? — „ומה בעי דייטש דיעזער דינסט חייך? (שמו' 12, 26)" — חזקה חייך! ניכֿט מוך מיהן? דאַדורך דאַס ער זיך פֿאַן דער געמיינדע חויזגעטאָסטן, האַט ער מוך לו פֿער; טטעהען גענבן וואָלטן, דאַס ער דיר במזיז וייגנט; דאַרום מוסט דוא מוך מיהן דיר נאָהנט טטואפֿן מאַכֿן, מונד מיהן ערווידערן: דיעזר האַלבן האַט זיך דער עוויגע מיינער מגנעמאַטן מזה חיך חוץ מכֿרים גינג (שמות 13, 8); מיינער ניכֿט זיינער; וואָרט ער דאַזעלבסט גענוגן, ער וואָרט ניכֿט ער; לאָזט וואָרדן. תם. מונד דער מיינפֿאַכֿע, ווער פֿראַגט דיעזער? — „ומה בעדייטש דיזו? (שמו' 13, 14)" — דיעזען זאַגסט דוא: מיט טטאַרקער

חָכָם מַה הוּא אוֹמֵר (דברים ו׳ כ׳) מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים
וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם: וְאַף
אַתָּה אֱמָר־לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח אֵין מַפְטִירִין
אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן:

בחכמתו חלק התורה לג׳ חלקי׳ הח׳ עדות כמנות שבת ודומה לה שהוא עדות כי יש חלוה בעולם בורא ומקדש כרבונו, והב׳ חקים והם המנות שלא כתברר לנו טעמם כבשר בחלב ושעיר המשתלח ופרה אדומה וכיוצא בהן, והג׳ משפטים הם מנות שהשכל גוזר אותם כמשפטי גניבה ורציחה וכיוצא בה, ובכל אחד יש שאלה מיוחדת, כי בעדות הוא שואל מהיכן כתחייבו להאמין בשלה העדות ומהו המופת בהם, ובחקים הוא שואל דבר שלא כתברר לנו טעמם מה תועלת יש לנו אם נתקיים אותם, ובמשפטי׳ הוא שואל כיון שהשכל גוזר אותם למה הייבו צריכין למנוה אלהית בזה ולא הניח הדבר לגזרת השכל! והתשובה על הראשונה הוא כי יש לנו מופת בחלהותו ית׳ כי הוא בורא ומקדם מיבילת מברים, כי עבדים הייבו לפרעה ויוציאנו ה׳ ממצרים ביד חזקה בחותות ובמופתים בכגד הטבע ובאחנו עלי׳ בדבר, כי לעיבינו היה זה וילענו כי יד ה׳ עשתה זאת וזאת רצויה על חלהותו ית׳ לאחר רמזה מנות שבת וכיוצא בה. והתשובה על השנית מה תועלת יש לנו בעשיית החקים אחר שלא כתברר לנו טעמם היא ויצונו ה׳ לעשות את כל החקים החלה ליראה את ה׳ חלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כיום הזה, כי לא כרצית יראת החל בני שמניים מצותו במה שהשכל גוזר אותו כמו שכרצית בני שמניים מצותו ואם היבו יודע טעמו, כי העבד צריך לקיים מצות אדניו ואע״פ שלא כתגלה לו רצונו באותה מצוה, והיה התועלת בזה לזכות בזה העולם לטוב לנו כל הימי׳, ולזכות לתחיית המתים בעולם שכולו ארוך לחיותנו שם כיום הזה. והתשובה על הג׳ והיא כיון שהשכל גוזר למה הייבו צריכין למצו׳ בה ולמה לא הניח הדבר לגזרת השכל, היתה התשובה ופלקה תהיה לנו כי בשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה׳ חלהינו כאשר צונו, כי היבו דומה המצוה ועושה למי שעושה והיבו מצווה, כי זה אע״פ שעשה הרצוי אין לו זכות מפני קיומו המצוה כמי שבטווה ועשה לקיים מצות החל, כי יש לו זכות על פעולת הטוידות וזאת רצויה על חלהותו ית׳ לאחר רמזה מצות שבת וכיוצא בה. והתשובה על השבית מה תועלת יש לנו בעשיית החקים לאחר שלא כתברר לנו טעמם היא ויצונו ה׳ לעשות את כל החקים החלה ליראה את ה׳ חלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כיום הזה, כי לא כרצית יראת החל בני שמניים מצותו במה שהשכל גוזר אותו כמו שכרצית בני שמניים מצותו ואם היבו יודע טעמו, כי העבד צריך לקיים מצות אדניו ואע״פ שלא כתגלה לו רצונו באותה מצוה, והיה התועלת בזה לזכות בזה העולם לטוב לנו כל הימי׳, ולזכות לתחיית המתים בעולם שכולו ארוך לחיותנו שם כיום הזה. והתשובה על הג׳ והיא כיון שהשכל גוזר למה הייבו צריכין למצו׳ בה ולמה לא הניח הדבר לגזרת השכל, היתה התשובה ופלקה תהיה לנו כי בשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה׳ חלהינו כאשר צונו, כי היבו דומה המצווה ועושה למי שעושה והיבו מצווה, כי זה אע״פ שעשה הרצוי אין לו זכות מפני קיומו המצוה כמי שבטווה ועשה לקיים מצות החל, כי יש לו זכות על פעולת הטוידות וזאת רצויה על קיומו המצוה החלהית כמ״ש ופלקה תהיה לנו כי בשמור לעשו׳ את כל ונו׳ כאשר צונו ה׳ חלהינו. זהו ענין שאלת החכם וענין תשובותיו, ובהגדה לא דקדקה כל זה ואמרה אף אתה אמור לו כהלכו׳ הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, כי זה השוא כתעורר על השיבי שאבו עוזין לאחר לתיבוקות קליות ואגוזי׳ וכמ״ש בגמ׳ וכי מה תעלה בדעתך שתיבוקות בין אלא מאחר להם לתיבוקות קליות ואגוזים, פי׳ קולס שעורה כדי שישאלו

חכם • דער פֿערצינפֿטיגע, ווימדריקקט ער זייגע פֿרעגע מויז? — „ומה פיו בעומַכדיגם האַט עזמיט דען נייגיסטן, געזעטצען מונד רעכטען דיא דער עוויגע מונזער גאָטט מייך געבאָטטען האַט? (דברי׳ 6,20)" — מונד דום זאַגסט מיהן מוך מוזע: נאָך דער פֿאָרטריפֿט פֿאָן הלכות פסח ביז אַן שוטע אין מפטירין •

תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל · בָּרוּךְ הוּא · כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה
בָנִים דִּבְּרָה תּוֹרָה · אֶחָד חָכָם · וְאֶחָד רָשָׁע ·
וְאֶחָד תָּם · וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל ·

זולת ברכותינו . וכנגד מרגע' בניס דיברה תורה בחלה זו : בפרשת בא אל פרעה והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו', ובלותה פר' עצמ' כאמ' והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים . וכן בלותה פרשה כאמר והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים . וכפ' ותתכן כאמר כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם ואמרת לבנך עבדי' היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרי' ביד חזקה ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותינו כיום הזה וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצו' הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו . אלו הם הפסוקים שבאמרו בתורה בתשובת אלו הבני', וכריכין אלו לדרוש אותם ע"כ ברכנו על התורה תחלה . ועכין ל' בניס הוא כי ידוע הוא כי הבנאים בפרדס והם המעמיקים בחכמות הפנימיות הם חלוקים במחקרם, יש מי שהתחיל בחקירה בהגון והגיעה ועלתה בידו בהגון וזה נק' נכנס בשלום ויצא בשלום, וזה הנק' בהגדה חכם . ויש שהעמיק בה והתחילה והגיעה וכטה בה אל הכפירה והחזיק בה, וזהו הנקרא מקצץ בנטיעות כמי שנכנס לפרדס וקצץ בנטיעות הרבות שלא תצמיחנה עוד והפסי' הפרדס כן הפסי' החכמ' וכפר בעקר האלהו', וזהו הנק' רשע בהגדה . ויש מי שהתחיל בחקירה ולא יכול להגיע מפני עומקה ונשאר בתמימותו עד שמת וע"ז כאמר הבין ומת, וזהו הנקרא בהגדה תם . ויש מי שבתבלבלה דעתו בחקירה ומפני זה בא לו ספיקות בלבו לעתו וזהו הנקרא הבין וכפגע כמי שרוצ' להכנס בפרדס והבין בו מרחוק ומצא פגעי' ומכשולו' בדרכים ולא יכול להכנס בו ולא עלה בידו כלום מהחכמה וזהו הנקרא בהגדה שאינו יודע לשאל :

ואחר הקדמה זו נפרש כל אחד מהשאלות מה הוא ומה היתה התשובה : אמנם הבן החכם שא' ואמר מה העדות והחקי' והמשפטי' אשר צוה ה' אלהינו אתכם, והנה זה הבן לא כפר בעיקר כמו הרשע שאמר מה העבודה הזאת לכם כלומר לכם ולא לו, וזה אע"פ שאמר אשר צוה ה' אלהינו אתכם ולא אמר אותנו הכונים עצמו בעיקר באומרו ה' אלהינו, ודקדק בלשונו שלא אמר אותנו כי הוא לא היה שם בשעת היציאה, והבן זה

כעדייט זייט, דער זוכעט פֿאָלקס ישראלדיק תורה געגעבן, געבענטשט זיינט ער.
כנגד . מין היגיכט דער פֿרַגענדען יוגענד האָט דיא תורה פֿאָן פֿיער זוהנען גענפֿרָכען ; פֿאָן זייגען פֿערניפֿטיגען, זייגען פֿערוּבטען, זייגען זייגע פֿאָלכען חונד זייגען חונחויפֿאערקזָאמען זָאהן.

מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת. עַד שֶׁדָּרָשָׁה בֶּן זוֹמָא. שֶׁנֶּאֱמַר
(דברים טז) לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: יְמֵי חַיֶּיךָ, הַיָּמִים. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ,
הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים יְמֵי חַיֶּיךָ, הָעוֹלָם
הַזֶּה. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ:

בָּרוּךְ הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא. בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן

בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל
מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם, אשר העלה הוא יגיאת מצרים, וע"ז
נא כל לימות המשיח:

והנה תשובת שאלת מה כשתכה היא עבדים היינו לפרעה במצרים, ואיך שהוא
פותח בגנו' והגכות הוא מה שאמרו במדרש אתם מכרתם יוסף לעבד חייכם בכל שכה
תקראו עבדים הייכו לפרעה, והשבח הוא כי כמו שיוסף מבית האסורי' יצא למלוך גם
אכחכו יצאו לחירות, וכן יעשה לימות המשיח כמו שכאמר כימי צאתך מארץ מצרים
אראכו כפלאו' וכן בסוף ההגדה אכו מסיימין בשבח לפיכך אכו חייבין להודות להלל וגו':

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישרא ברוך הוא. לפי שעיקר
ההגדה היכו אלא להודיע לבכיו סיפור יגיאת מצרים, וכבר עקרכו הש"ס כדי שיתעורר
הבן לשאול, והשבכו לו לפי דרכו, ועכשיו אכו צריכין להזיד על דרך החכמה לכל מ'
מהבכים כפי דעתו, ומציכו בתורה שאכה כנגד ד' בכים חלוקים בשאלתם מה תהיה
תשובת כל א' מהם, ואכו צריכין לדרוש הפסוקים הכאמרים בתשובתן, על כן אכו
צריכין לברך ברכת התורה על זאת הדרשה וכמו שאמרו בגמ' זמכין סגיאין הוה קאימכא
קמיה לתכויי לן פירקין בספרא דבי רב והוה קאים ומצי למיה ומברך ומתכי לן פירקין,
ע"כ קודם אלו הדרשות אכו מברכין המקום שכתן תורה לעמו ישראל. ברוך הוא מעצמו

מען מוז דאס כאכט פערפֿולגט ווערן דען מוזלוג מוז מצרים נו ערווֿהנען,
בין אז דן זומ געדייטעט האט; אז הייסט נאָוך מין דער שריפֿט: דאָוט
דיך דאז טאָגט דיכטז מוזלוג מוז דעם וואָנדע מצרים, ערמיכנערסט וואָוע
דיינע וועבטאָגע. (דברים ק' 16 פֿערז 3), דיינע וועבטאָגע,
היסט בוֹאָז דאז טאָגז; וואָוע דיינע וועבטאָגע היגעגען דייטעט נוז
גוייך מוז דיא כאָכט; דיא חכמים מבער זאָגטען: דיינע וועבטאָגע
היסט בוֹאָז מיך געגכוואָרטיגען נוטטאָדע; וואָוע דיינע וועבטאָגע מבער
דייטעט דיא ווייטען דאז משי"ח.

ברוך. געבענעדייעט זיין דער וואָוהרהעבער! געבענעדייעט מיזט ער. געבאז

שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בִּבְנֵי בְרַק · וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת
מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה · עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם
וְאָמְרוּ לָהֶם רַבּוֹתֵינוּ הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע
שֶׁל שַׁחֲרִית ׃

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה · הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן
שִׁבְעִים שָׁנָה · וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת

המידה . והתכמים היו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה אע"פ שהיו חכמים גדולים וזקנים , עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית שהתחיל היום להאיר ואין מבטלין ק"ש מפני סיפור זה , ולולי זה לא הפסיקו מלספר כי המרבה לספר ביציאת מצרים הרי"ז משובח כמו שכתוב הוא הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל לדורותם :

ואמר רשב"ע שמלבד זה הספור בלילה הזה יש מצוה ק' בכל לילה להזכיר יציאת מצרים והיא מן התורה שפרי אמרו אמת ויציב דמורייתא , וכן קריאת פר' ציצית גם זה זכרון יציאת מצרים היא מן התורה ואע"פ שאין מצות ציצית בלילה , ואמר רשב"ע שהיה כבן ע' שנה ולא היו לו אלא י"ח שנים אלא שדרך כח ביום שהוציאוהו ביציאה להיות כשיח הלבינו שערותיו בדרך כח שאין כאן ליצד ביציאה אלא זקן ואף ע"פ שלא היו לו אלא י"ח שנים היה כבן ע' שנה בחכמה והיה עזירי לעזרא והיה אומר כי בכל חכמתו לא זכה שתאמ' יציאת מצרים בלילות , וי"מ לא זכיתי לא כפחתי חברי כמו זכותו רבי אליעזר לרבנן , ואינו כ"ל זה הפירוש ולא פי' כן רש"י ז"ל שלא מצינו חולק בזה , אבל לא זכיתי שלא זכה למצוא זה הרמז בתור' , כי השומע ולומד דבר חדש נקרא זוכה כמו שאמר אביי בפרק במה מדליקין לי זכאי גמרינא מעיקרא , והיה אומר שלא זכה למצוא רמז בתורה חיוב יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא ביום שהוציאוהו כשיח מהכתו' למען תזכור את יו' כחתך מארץ מצרים כל ימי חייך שהכילת לחם עוכי הוא זכרון יציאת מצרים כל ימי חייכו . ובן זומא דרש ימי חייך הימים כל לרבו' הלילות . וחכמים חלקו עליו כי כל אינו רבוי ללילות שבכל ימי החיים הם הימים והלילות , אבל בא הרבוי ללמד על ימות המשיח , שמפני זכרון קבוץ גליו' לא יתבטל זכרון יציאת מצרים ויהיה זכרון קבוץ גליות עקר וזכרון יציאת מצרים טפלה לה כמ"ש בירמיה (כ"ג ח') ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את

ר'עקיבא חובד רבי טרפון נוזאַמען טפייסטען מין בני ברק · זיא ערצָהלטען פֿאָן חויגלוגע חוינ מצרים דיא גאַנצע כאַט היגדורך , ביז מיהרע טיוער קאַמען חובד זיא מכרעדעטען : (עהרער ! עז חיזט בעריטז דיא לייט געקאַמען וואָ אַן דאַז קריאת שמע אָרגענז צו פֿערריכטען האַט .

אמר · ר' אלעזר זאָהן עזריה'ס זאַגטע : זיעה' , איך קאַן בעריטז פֿיר מיינען זיעבעניגער געטטען , דאָך געוואַנג עז מיר כיט מיינע דייטונג צו פֿינדען , דאַס

לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ
מִמִּצְרַיִם הֲרֵי אָנוּ וּבָנֵינוּ וּבְנֵי בָנֵינוּ מְשֻׁעְבָּדִים
הָיִינוּ (לְפַרְעֹה) בְּמִצְרַיִם. וַאֲפִילוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים.
כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים. כֻּלָּנוּ זְקֵנִים. כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת
הַתּוֹרָה. מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרָיִם.
וְכָל־הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי
זֶה מְשֻׁבָּח:

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי
אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן

לית התורה מצוה עליכו לספר ביציאת מצרים, אלא תאמר שאין זאת המצוה חלה אל
התיכוקות להודיעם מה אלא ידעו אבל למי שיודע זה אין צורך בהגדה זאת, ע"כ אומרים
שאפי' כולנו חכמים שמענו זה מאבותיכו ואפי' כולנו כדוכים להדין דבר מתוך דבר ואפי'
כולנו זקנים שידענו זה שכיס רבות ואפילו כולנו יודעים את התורה וכל יום אבו הוגים
בתורה ומתוך קריאת התורה אבו מספרים ביציאת מצרים, עכ"ז הגדה זו היא מחוייבת
בלילה הזה על הלחם הזה שהוא לחם עוני שעונין בו דברי' הרבה כמו שכתו' תאכל עליו
מצות לכם עוני למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. וכל המספר
ביציאת מצרים בכל שעה הרי זה משובח וכ"ש בלילה הזה וכן היו עוזין התכאים הראשוכים
וזהו שהצלי. מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' אלעזר ור"ע ור"ט, שהיו בזמן בית שכי וגם
אחר החרבן שהיו מסובין בבכי ברק שהוא מקום בא"י כמ"ש ביהושע (י"ט מ"ה) בכחל מטה
בכי בן ויהוד ובכי ברק וגת רמון. ול' מסובין ל' היושבין לסעוד בל' תלמוד כיצד סדר

שטרעקטען מרוא. התטע דער הייליגע — געזאכט זייט ער — מוגערע פּאָ:
טער ניכט חויז מצרים געפּיהרט, וואהרליך! ווייר, מוגערע קינדער מוגד קינ:
דע: קינדער התטען חויך עוויג חין מצרים דינסטבאר בוייבען מיסען. וואָרעו
ווייר מזוע חויך ווייזע, פּערכינפּטיגע מוגד ערפּאהרכע מאככער, חויך קעככער
דער תורה, דעככאָך בויב עז פּפּליכט דיא גיטיכטע דעז חויזוגז חויז מצרים זו
ערלאהזען; מוגד ווער מאָך מיסטען דאפּאָן ערלאהזט, חיזט זאָבעכזווערטה.
מעשה: מיכמט טראָך עז זיך, דאס ר' אליעזר, ר' יהושע, ר' אלעזר: אזריה'ס,

פְּעָמִים: שֶׁבְּכָל־הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין
וּבֵין מְסֻבִּין • הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין:

מחזירין הקערה על השולחן, ויהא המצה מגולה בשעת אמירת
ההגדה. וכאן לפרס ההגדה לנשים ולילדים בלשונם.

דיא מצות ווערדען חויפֿגעדעקט, חונד דיא טיסגעזעלטאפֿט מַכטוואָרטעט דיזעז:

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם • וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה • וְאִלּוּ

חלח חף לחכם שהרי חס חין לו בן הוח שואל לעצמו: ועל החרופת חיכו שואל כי חין זה
חיכוי, שבכל הלילות חס רצה לטבל בחרוס' חו בדבר חחר הרשו' בידו והחיכוי חיכו שואל
חלח לחתי פעמים ועליו שואל. וזה הטעם הוח למה חיכו שוח על ל' כוסות כי כל הלילות
חס רצה לחתות כן וחין זה חיכוי בלילה הזה ועוד שעדיין לח חתה חלח כום ח':

עבדים היינו לפרעה במצרים • זאת היח תשובה למה כאתה, וזה הפסוק בפ'
ויתחכן תשובה לבן חכם השואל מה העדות והחקים והמשפטים, וכיון שהייכו עבדים
והוציחכו מעבדות כפטוויכו לאכול לחס עוכי כלשון הכתוב שבעת ימים תאכל מצות לחס
עוכי כי בחפזון יצאת ממצרים כי בחיזק יד גרשוכו ממצרים ולח יכולנו להתמהמה להחמין
העסה, וגם זה הוח טעם הכלי כי טעם המצה בלחס הוח טעם הכלי בבשר וע"ז אמר
הכתו' למען תזכור חת יום צאתך מארץ מצרי' בחכילת לחס עוכי והוח טעם לימור חמץ
לזכור סיבת ההצלה שהיתה בחוזק יד:

וטעם המרור ילוע מהעבדות וימררו חת חייהם. וטעם טיבולן חצר שאל ח"ל לתת
לו טעם כי הוח מבין כי מפכי זה כתעורר לשאול וכשאל כתברר לו הטעם. וטעם ההסיבה
ילוע הוח מפכי החירות שבז' בפסוק ויוציחכו ה' ביד חזקה וגו': וסוף התשובה וחלו לח
הוציח הקב"ה חת חבותיכו ממצרים הרי חלו ובכיכו ובכי בכיכו משועבדים הייכו לפרעה
במצרים. והיה רחוי שלח יחמר כל זה חלח בשבת הגחולה לבגחלים, חבל חלו לח רחיכו
שעבוד ולח בגחלכו, ע"כ חומר לו עתה שחותה גחולה גם לכו היתה שחלו חבותיכו לח
בגחלו הייכו לכחכו משועבדי' לפרעה ח"כ גם לכו היתה הגחול' ורחוי לכו לעשות הסיבויים
החלה. וכן הוח חומר בהגדה בכל דור ודור חייב חדם להרחות חת עצמו כחלו הוח יצח
ממצרי' וכחלו הוח בגוף שבחמר וחותכו הוציח משם לתת לכו חת הארץ חשר כשבע לחבותיכו:
וסוף חת התשובה היח וחפילו כולכו חכמים כולכו כבוכים כולכו זקכים כולכו יודעים

חונד דיעזע בחכט זוויחן; יעדע חבדערע בחכט ווירד גערפייסט זיטלענד
חדער חבגעלעהבט, דיעזע בחכט חיזט חלזע חבגעלעהבט?
דחז חלטער חבטוחרטעט:

עבדים • חיינסט וחרען וויר טקוחפֿען דעז פרעה חין מצרים, חבער גחטט
חונזער הערר פֿיהרטע חונז פֿחן דחז הערויז חיט טטחרקער הכד חונד חויזגעז:

וזא לך פירוש ההגדה לעניות דעתי שמעון בה"ר צמח זלה"ה.

קוֹרֵא פָּרִישָׁתִי לְהַגָּדָה יִזְכֶּה לְהִתְבָּרֵךְ בְּאֵל אָמֵן
סוֹף מַאֲמַר חָמֵץ יְסַדְתִּיהָ עַל בֵּן קְרָאתִיהָ אֲפִיקוֹמֵן
שִׁמְעוֹן בְּנוֹ צֶמַח נְתָנוֹ אֵל בָּנִים בְּנֵי חֶמֶד בְּחֵיק אוֹמֵן.

לפי שעתה מזגו לו כוס שני עוקרין השולחן והתיכוקות אומרין מי מכלינן דמגידתו פתור' ויצאו מה נשתנ' הלילה הזה מכל הלילות, לכו מקדימין לו הקדמה זה זכר ליציאת מצרים, ומדברים לו בלשון שהורגלו בו והוא ל' ארמית שהיו מדברים בו בגבל בס' דכיץ ועזרא, ע"כ נאה פיסקא זו הראשונה שבהגדה בלשון ארמית יותר מכל ההגדה כדי שיבין התיכוק, ואין בכל זאת הפיסק' ל' הקדם כי אם הסכה הנאה בני קורין כי כן לשון התיכוקות לעולם לסכה הנאה בירושלים ובני קורין:

ומתחילין לומר כי זאת המצה שאנו עוקרין מעל השלחן הוא לחם עוני בל' הכתוב שבעת ימים תאכל מצות לחם עוני, ולא ירקק לומר מלחם עוני שהוא שם דבר לחם עני שהוא שם התואר כי כן בלשון רש"ל עוזין כן קורין מצה עזיר' המצה שכילוסה ארך עוזר ולא אמרו מצת עוזר, וכן ככון לומר מלחם עוני לחם עני ובתרגו' לחמא עניא כי תרגו' לעני ולגר לעניא ולגיורא, וכ"כ הרמב"ן ז"ל בחילוקי התורה שלו בפ' ראה. ונקרא הלחם לחם עוני י"ח לפי שבעת' מקנח מלוגמה לפיסחא שהוא שיעור מידת העומר שהוא עשירית האיפה והוא קרבן עני בדל לשת עשירית האיפה בפ' ויקרא, גם כי המצה הזאת שאנו עוקרין השלחן בה היא פרוסה מה דרכו של עני בפרוסה, כך היא בלתי חמץ כי כן דרכו של עני למהר לאפות ולהזדיע לעבודו, מה דרכו של עני הוא מסיק ואפתו אופה על כן אנו פותחין בלשון שהוא מדין הוא לחם עני שהיו אוכלין אבותינו להוכירם איך יצאנו מגלו' לגאולה על דרך הכתוב שבעת ימים תאכל מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת ממצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. ולבנים מתחילין לומר בתחילו יצאנו ממצרים. וכן אנו אומרים על התיכוק זה הוא הלחם שהיו אוכלין אבותינו בארץ מצרים וזכר לאותו לחם אנו אוכלין זה. ואנו אומרים כל דכפין ייתי ויכול ויפסח קורין כל דכפין הל"ת בשוא והכ"ף בקמ"ץ תרגום רעב: שהוא תאר כפין ואנו כריכין: לקרות גם כל דצריך הנדי בקמץ. ואנו אומרין כן כי במצרים היו אבותינו רעבים מן: הלחם והיום יש לנו לחם לאכול לשבעה ולהזדיע רעבים שיהיו בתוכלי שולחנו. גם היום אנחנו רעבים שאסור לאכול מן המצה ולמעלה כדי שיאכל מצה לתיאבון ולפי שאמר מרע"ה משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם שהיו כמצין הרבה על פסח אחד משפחות ואמר אח"כ והיה כי תבואו אל הארץ וגו' ושמרתם את העבודה הזאת והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי אבותינו במצרים בנוגפו את מצרים ואת בתינו הציל ע"כ אנו ממשיכין לזה כל מאן דצריך להמצות עמנו בפסח יבא ויאכה ממנו. ואם בשבת אנו אין לנו פסח לשבת הבאה נהיה בא"י. ועשינו ככל מנהג רחמים שמתחילה שואל דבר מועט ואח"כ דבר גדול כמו משל הכותי המפתה ישראל בערמה ואומר לו תן לי בגל והיהודי הוא בוש ונותן לו ואח"כ אומר לו תן לי מעט מלח ונותן לו ואח"כ אומר לו אכילת בגל במלח לוקחת הלב תן לי מעט לחם ונותן לו, וכן היה עושה דוד מתחילת בקשותיו ניקם מחיל'

וען דער פסח נאכט מען מוסיף שבת חיוב, ווירד פאר שלחינו נאך דיעזע געזאגט.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים. בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ. וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

מען זעהט איך מן חויך דער זינקען גייטע חוכד טריקט דאס רוב פאָלק כום.

וּרְחַץ בעל הבית כוטל ידיו בלי ברכת כ"י.
דער הויזהערר וואשט איך דיס הענדע, זאגט מבער קיינע ברכה.

כַּרְפַּס בעל הבית לוקח כרפס פחות מכזית ויטבול במי מלח או בחומץ ויברך:
דער הויזהערר נעמט מיין שטיקלען פעטערזיוויע, טוקט עס מיין מין זאלצוואסער אדער עסיג, חוכד זאגט דיעזע ברכה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה:

חוכד נעמט ער עס גענעסען גיעבט ער חויך דען מיברינגען הויזוייטען.

יַחַץ יקח המ' המצעית מן ג' המצות ויבצענה לשתים ויכוין לבצוע חלק ח' גדול מהשני להצפינו לאפיקומן והמכה להכניעו בין כך לכסת תחת מרחשותיו.
דער הויזהערר בריכט מיב דיס העפטע פאָן דער מיטטעלסטען מצוה, זעגט זיס חוכד העבט זיס חויך נוך אפיקומן.

מַגִּיד מגלין המצה וכוטלין הכיסה והזרוע מעל הקערה
ומגביהין אותה ואומרין הא לחמא וכו',
מען כיוועט דאָ מיי חוכד דיס זרוע פאָן דער סדר טיסעל הערונטער, העבט דיס טיסעל מין דיס העהע חוכד זאגט הא לחמא עניא מ"ו.

קִדּוּשׁ מן שבת ווירד היער קילוס מנגעפֿאנגען.

נלחם ויהי ערב ויהי בקר נקול יוֹם הַשִּׁשִּׁי: וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ
וְכָל־צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר
עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה:
וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת
מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

וען י"ט מן מיינעם ווען טאָג פֿאַלט, ווירד קילוס היער מנגעפֿאנגען:

סברי מרנן ורבנן ורבותי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר
בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לָשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ
בְּמִצְוֹתָיו: וַתִּתֶּן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה שַׁבָּתוֹת
לִמְנוּחָה וּמוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן
אֶת יוֹם השבת הזה ואת יום חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה
זְמַן חֵרוּתֵנוּ באהבה מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת
מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל
הָעַמִּים ושבת וּמוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ באהבה וברצון
בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ
הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים: היר ווירד שהחינו גענומען חויגעכטען
וען

עירוב תבשילין

וען ערב פסח חויקן מיטוואך גענֶוֹוט, וווּ מען ערב י"ט עירוב תבשילין מאכען. מען נימט כאָזוך חייצ מצה, ועגט עטוואס: גענאָטעס: חדר געברַטענעס: פֿוייט דאַרויף, נימט עס אין דיא הענד ווען דיא זאָנ גאַנ דיעזע ברכה:

דער מונקוודיגע זין לה"ק וחרמית קאָן עס: חויק דייטש זאָגען:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב:

בַּהֲדִין עֵרוּבָא יְהֵא שָׁרֵא לָנָא
לְמֵיפֵא וּלְבַשָּׁלָא וּלְאַטְמָנָא
וּלְאַדְלָקָא שְׁרָגָא וּלְמֶעְבַּד כָּל
צָרְכָּנָא מִיּוֹמָא טָבָא לְשַׁבְּתָא
לָנוּ וּלְכָל הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת:

גענָאָכט זיימט דוא עוויגער מונזער גָאָט, וועלטרעגענט! דער מונז דורך זייצ גענאָטע גענ; היילִיגט מונד מונז דיא מכו' עירוד מַכבעפֿאָהלען האָט.

דורך דיזן עירוד זייא עז מונז ערלויבט, צו באָקן, צו קאָכען, דיא טפייצ וואַרם צו ערהאַלטן, ליכטר מַנצוטטעקן, מונד מיברז הויפט מַוועז כאָטהיגע פֿאָן י"ט חויק שבת צו פֿערריכטען; זאָ וואָהל מונז מַוז יעדען דער מין דינג מָרטע וואָהנט.

מען מיבערגיבט דאַן דען עירוד מַן דען קאָך מָדר קאָכען, ומַסט מיהן חויפֿ; בעוואַהרען ביז חויק שבת צור סעודה שלישית, וואָבייא ער גענגעסטן ווירד.

סימן למעשים סדורים, אל ליל שמורים.

קַדֵּשׁ וּרְחַץ • כַּרְפַּס יַחַץ • מַגִּיד רָחַץ •
מוֹצִיא מַצָּה •
מָרוֹר כּוֹרֵךְ • שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ • צָפוּן בָּרֵךְ •
הַלֵּל נִרְצָה •

החמץ שמכר כוהגים לשמרו עד שעת הביעור ולזרקו נע"פ בתחלת שעה שביתי, ועכשו כהגו לזרקו בסוף חמישית, ומבטלין פעם אחת ואומרין כל חמירא וכו' והביטול ולאי שנ"ל לוקח קודם שבית כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו.

דאָס געפֿונדענע חמץ ווירד אָפּגעפֿאָלגט אין עטוואָס חויפֿבעווַאָהרט ביז ערב פסח פֿאָרמיטטאָגס, ווען עס מוזגעפֿאָהר חוק 10 מוהר פֿערברענט וועדען מוס. נאָך דעם פֿערברענטען מיזט מען דאָס חמץ אָבראָגן מבטל דורך פֿאָלגענדען טפֿרוך:

כָּל־חֲמִירָא וַחֲמִיעָא דְּאִכָּא בִרְשׁוּתִי דַּחֲמִתֵּהּ וְדְלָא חֲמִתֵּהּ דְּבַעֲרֵתֵּהּ וְדְלָא בַעֲרֵתֵּהּ לִבְטִיל וְלֶהֱוֵי כְּעַפְרָא דְאַרְעָא:

מַען זויערטייג חונד מַוען געזויערטע וועלכע זיך חונטער מיינער בָּטוּאָסיגקייט בעפֿינ; דעט, דאָס חיך גענעהן אָדער כיכט גענעהן, דאָס חיך וועג געטאָפּפּט אָדער כיכט וועג געטאָפּפּט חאָבע זאָל פֿערי; כיכטעט חונד דעם טטויבע דער ערדע גלייך געהאָלטן זיין.

כזחל ע"פ נזכת נריך לבער בע"ז קודם חצות, ובזבת קודם שעה שבית נריך לבטלו כלינו. מיזט חאָבער ערב פסח אין שבת זאָל ווירד דאָס חמץ אין פֿרייטאָג פֿערברענט, דאָס כל חמירא וחבער ערסט אין שבת חונגעפֿאָהר חוק 10 מוהר געזאָגט.

ווי מען דיא סדר שיסעל צובערייטען זאָל.

מען כיחט דריי מצות דיא חונטער דען כאָטען כהן לוי חונד ישראל גע; מַקקן חונד מיט בעזאָנדערן מערקאָען בעלייכטע זיבד, חונד לעגט זיא חויך דיא סדר שיסעל, דען ישראל חונטן, דען לוי אין דיא מיטטע חונד דען כהן אָבען. מיבר יערע דיזר דריי מצות ווירד מירגענד אין טוך אָדר זאָסט חיינע דעקקע גענעגט.

דיא זאָגען ווערדן זאָגעזאָרגט דאָמיט מַוען; דעס בעל הבית רעכט בעקוענע צור האָנד מיזט, חונד דאָזיעניגע וואָס ער מַען ערטטען גענרויכט מיהען חויך מַען כאָגסטן זיגט. דאָהער ווירד מיהען מַען כאָגסטען פֿאָרגענומען דער עפיק אָדער פֿעטערזיליען (אָדער לעזוערית) חונד נעבען דאָרַען זיקע; דאָס גענֶאָמֶס מיט עסיג אָדער זאָלזואָסער. עטוואָס ווייטר דער זאָטיך, מרור, חונד דאָס חרוסת; דאָס דאָס גענראָטענע מיי חונד דאָכענבען דאָס: זרוע וועלכע: בעטטעהט חויס: חינענק חויך קאָהלען גענראָטענען קאָכָּטען אָדער ביין וואָרַען מַבער מיין בזית פֿלייט זיין חוס.

דאָס: חרוסת ווירד לובערייטעט חויס קלייבען טטיקכען מֶפּפּעל אָדער פֿיגען, חונד ניסט אָדער אַאָנדעלן, וועלכע לוזאָאָטען גענקענטען ווערדען מיט עטוואָס עסיג אָדער ווין; חויך ווירד מיין וועניג ליאָט חונד גראָב גענטאָסענער מינגבר דאָרויך גענטרייעט.

בדיקת חמץ

מור לי"ל (וכשחל י"ל בשבת מור לי"ג) בודקין את החמץ לאור הנר ויד לאחר ת"ע.
מן מבעד פֿאָר ערב פסח, נאָמיך ווישטן דעם 13ten אוכ 14ten טאג
אין כיסן, מכפֿאנגן כאכטן: חיזט מאָן דאָ: חמץ בודק (וועו מבער ערב פסח מן שבת
געפֿאָלוט חיזט בדיקת חמץ אין מבעד פֿריהער, נאָמיך דאָנערשטאָג מבעדן).

וקודם הבדיקה יברך. פֿאָר דער בדיקה זאָגט מאָן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ
מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל בִּעוּר
חָמֵץ:

גענאָבט זיימסט דוא עוויגר
חונגער גאָטט, וועלטרעגענט!
דער חונג דורך זייגע געבאָטע
גהייליגט חונד חונג דיך היגר
וועגטאָפֿונג מאָלעג חמץ מג:

מיד מחר הבדיקה יבטל כל חמץ שברשותו הבלתי ידוע לו שמא נעלם ממנו, ויאמר:
כאָך דער בדיקה חיזט מאָן דאָ: חמץ מבטל פֿערמיטטעלסט פֿאָלגענדן טפֿרוכג:

כָּל חֲמִירָא וַחֲמִיעָא
דְּאִכָּא בִּרְשׁוּתִי דְּלָא חֲמִתֵּהּ
וּדְלָא בַּעַרְתֵּהּ לִבְטִיל וְלֶהֱוֵי
כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא:

מאָלער זויערטייג חונד
מאָלג געזייערטע וועלכע זיך
חונטער מיינער °באָטמֶסיגקייט
קייט בעפֿינדעט, דאָג חיך כיכט
געזעהען חונד כיכט וועגגע:
טאָפֿפֿט האָבע, זאָלן פֿערניכט:
טעט חונד דעם שטויבע דער
ערדע גלייך געהאָלטען זיין.

בערתֵּהּ כג"ל כי הוא מן בערית לשון מ"ב תכל בערתֵּהּ הוא מן בערת לשון נקבה כמתלת,
ומאן דאמר שנחבול הכיכויים אין הכלל בין שתי הלשונות לא ידע נעיד לשון מרמי.

°) אין מאָלען כייערן הגלות איט האָכדייטשר חיברזעטלונג פֿינדעט זיך דאָג וואָרט
ברשותי דורך אין מיינעם הויזע חיבערזעטלט; מאָליין דיזעג חיבערזעטלונג חיזט גרונד פֿאָלט חונד מאָן חיזט דאָאיט גאָר כיכט יוכא, וויל מאָן
כיכט נור דאָג קאָן אין הויזע זאָגדערן אויך דאָג וואָג מאָן מכדערזוואָג חויסר דעם
הויזע האָט, מבטל זו זיין פֿערפֿליכטעט חיזט. דאָג וואָרט רשות הייסט
אאָכט, געוואָלט, געביעט, באָטאָסיגקייט, העררשאַפֿט מ"ד"ג, אין הויז
מבער חיזט נור אין טהיל פֿאָן מיינעם רשות. דער דייטטע חויסדרוק באָט:
אָסיגקייט חיזט דעם וואָרט רשות אין דעם זינגע וויא עז היר גענאָאָן,
דער ענטפֿרעכענטטע.

שכיבו בסדר עולם פסח מילתו ישראל ממצרים היה בחמשי בשבת, וכן אז"ל במס' שבת פרק ר"ע דף פ"ו ב', ופסח מצרים מקחו מבעשור והוא יום שבת וכעשה בו כם כדאיתא התם ולכן נקרא שבת הגדול, ואע"פ ששבת לשון נקבה מ"מ מלאכו שעשה בו הבתוב גם בלשון זכר כדכתיב עולת שבת בשבתו, ושבת הגאולה היתה בשבת

שני אלפים וארבע מאות וארבעים ושמונה,

ותחלת המנין משבת יצירת האדם שהיה שבת אחת לחל בהר"ל כמבואר בלמ"נם בהלכות שמטה ויובל פ"י, וכל זה מבואר בחריבות נם' יבין שמועה לרבינו הרש"בן ז"ל במאמר חמן שלו.

סדר

הגדה לליל שמורים

מפורש במאמר אפיקומין

למורינו ורבינו הגאון הגדול הרשב"ץ זצ"ל.

מדויק היטיב ומסודר יפה

ומתורגם אשכנזית

מאת

וואלף בן אהרן בעל אריה הירש

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS

רעדלהיים

שנת תקפב לפ"ק.

Roedelheim,
verlegt u. gedruckt in der privilegirten Buchdruckerey
von W. Heidenheim 1822.

Weil

f. 3

A Huber 692

BSB Bayerische StaatsBibliothek
MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Duran, Shim‧on ben Tsema‧,

Seder ha-hagadah le-lel shimurim mefurash be-ma‧amar afi‧omin le-morenu ‧e-rabenu ha-ga‧on ha-gadol ha-Rashbats zts.l

Roedelheim 1822

A.hebr. 692
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10994997-1